

YAYINLAN(MA)MIŞ HATIRALAR BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİMİN AMERİKANİZASYONU: KURUCU KADROYA İLİŞKİN ANLATILAR VE İŞLETME İKTİSADI ENSTİTÜSÜ*

THE AMERICANIZATION OF TURKISH HIGHER EDUCATION WITHIN THE CONTEXT OF (UN)PUBLISHED MEMOIRS: NARRATIVES ON 'TURKISH' TEAM AND INSTITUTE OF BUSINESS ECONOMICS

Akansel YALÇINKAYA**

Murat KORALTÜRK***

Öz

Bu çalışma, ABD-Türkiye yakınlaşması sonrası Türk yükseköğretimindeki işletme eğitimi alanının Amerikanizasyonunu incelemektedir. Çalışma, Türk işletme eğitimi üzerindeki Amerikan etkisi ile kurucu kadronun rolünü dönemin önemli aktörlerinin kişisel anlatıları bağlamında keşfetmeyi amaçlamaktadır. Profesörler, danışmanlar ve teknik uzmanlar gibi bireysel taşıyıcılar yanında Ford Vakfı, AID (Agency for International Development) ve Harvard Üniversitesi gibi kurumsal aktörler de yönetim bilgisinin yayılımında önemli aktörlerdir. Bu amaçla, Türk işletme eğitime yönelik Amerikan etkisini derinlemesine analize izin veren tarihsel bir anlatı yaklaşımı benimsenmiştir. Çalışmanın amacına ulaşmak için, yayınlanmış ve yayınlanmamış anılardan, biyografilerden ve oto biyografilerden, arşiv materyallerinden, çok çeşitli yazılı materyaller ile gazete haberleri ve yıllık raporlardan, yıllıklardan oluşan çoklu ve çeşitli bir veri seti derlenmiştir. Türk işletme eğitimi üzerindeki Amerikan etkisinin kapsamını, içeriğini ve bağlamını keşfetmek için çalışmada anlatı analizi kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları, Türk işletme eğitime yönelik Amerikan etkisinin öğretim ve araştırma tarzları ile işletme eğitiminin uzmanlıklara ayrılması bağlamında çeşitli etkileri olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İşletme iktisadı, Amerikanizasyon, hatırat

JEL Sınıflaması: A20, M20

* Bu çalışma, 21 Mart 2019 tarihinde Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi tarafından düzenlenen 2. İşletme Tarihi Konferansı'nda sunulan özet bildirinin genişletilmesi ve gözden geçirilmesi ile oluşturulmuştur.

** **Sorumlu Yazar:** Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Turizm Fakültesi, akansel.yalcinkaya@medeniyet.edu.tr.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi, mkoralturk@marmara.edu.tr

Bu makaleyi alıntılanmak için: Yalcinkaya, A. & Koraltürk, M. E. (2020). Yayınlan(ma)mış hatıralar bağlamında Türkiye'de yükseköğretimin Amerikanizasyonu: Kurucu kadroya ilişkin anlatılar ve işletme iktisadi enstitüsü. *Journal of Research in Business*, 5(1), 28-55.

"Çalışmada Etik Kurul izni gerekmemektedir."

Başvuru: 25.10.2019

Son Düzeltme: 12.05.2020

Kabul: 18.05.2020

Online Yayın: 29.06.2020

Abstract

This study examines the Americanization of Turkish higher education in field of business administration after US-Turkey rapprochement. The study aims to explore the effects of American influence and roles of so-called ‘Turkish Team’ on Turkish business education through personal narratives of the key persons of the period. Individual carriers like professors, advisors and technical experts are important actors as well as institutional actors such as Ford Foundation, AID (Agency for International Development) and Harvard University in the diffusion of management knowledge. For this purpose, a historical narrative approach is constructed to allow for in-depth analysis of American influence on Turkish business education. To reach the aim of the study, the data are gathered from multiple sources that include published and unpublished memoirs, biographies and autobiographies, archival materials, various kinds of text and commentary and archival articles of newspapers, annual reports and yearbooks. Narrative analysis is used in this study to explore the context, content and scope of effects of American influence on Turkish business education. Research results show that, American influence on Turkish business education has various kinds of effects includes teaching and researching styles and departmentalization of business education.

Keywords: Business economics, Americanization, memoir

JEL Classification: A20, M20

1. Giriş

Özellikle 90’lı yıllardaki postmodernizmin etkileri, tarih alanında adına yeni biyografik dönüş veya biyografiye dönüş (*biographical turn*) (Renders, De Haan & Harmsma, 2016) denen akımı gündeme getirmiş, tarihsel merakın *aktörlere ve onların kimliklerine, anlamlandırmalarına ve söylemlerine* dikkat çekmiştir (Spiekermann, 2016). Bu denli ilginçliğine karşın, uzun zaman tarihçilerin biyografinin işlevini sorguladığı ve bu türden uzak durarak; büyük adamların tarihi diye küçümsediği ve bizatihi insanın yerine ekonomik, demografik, ekolojik ve sosyal motiflerin peşinde koşmayı tercih ettiği de söylenmektedir (Kırmızı, 2013).

İşte bu çalışmada da söz konusu biyografik metinlerin zenginliğinden hareketle, döneme ve kuruma ilişkin bilgiler içeren yayınlanmış ve yayınlanmamış hatırat ve oto/biyografi eserleri bağlamında bir bilimsel disiplin olarak Türkiye’de işletme eğitiminin Amerikanizasyonunun dönemin kurucu kadrosuna ilişkin anlatılar üzerinden keşfedilmesi hedeflenmiştir. Bu noktadan hareketle çalışmada, ilkin çalışmanın yaslandığı kuramsal çerçeve çizilerek yönetim bilgisinin bağlamlar arası transferi ele alınmış ve daha sonra 1950’li yıllarla birlikte Türkiye’nin ekonomik, politik ve sosyal bağlamını dönüşüme uğratan Amerikan nüfuzu ile ilgili bilgi verilmiştir. İzleyen bölümde ise, Türkiye’de işletme eğitiminin tarihsel gelişimi bu alandaki Amerikan etkisinin belirginleşmeye başladığı 1950’li yıllara değin özetlenmiş ve çalışma amaç ile çalışmanın veri ve yöntemiyle ilgili bilgileri içeren bölümlerle devam etmiştir. Çalışma, elde edilen bulguların ayrıntılı bir biçimde ele alındığı bulgular bölümünü izleyen değerlendirme ve sonuç bölümüyle sonlandırılmıştır.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Yönetim Bilgisinin Transferi

Yönetim bilgisinin üretildiği bağlamlardan diğer bağlamlara doğru yayılımı önem arz etmekte ve fakat çevre ülkelere söz konusu bilgisinin transferine yönelik yazının henüz emekleme döneminde olduğunun altı çizilmektedir (Kipping, Engwall & Üsdiken, 2008). Yönetim bilgisinin merkezden

çevreye transferini incelemek için farklı yaklaşımlar arasında transfer sürecinde bilgiyi ihraç ve ithal eden taşıyıcıları öne alan (Djelic, 2001; Djelic & Sahlin-Andersson, 2006) aktör merkezli yaklaşım olarak adlandırılabilir bir yaklaşım son yıllarda öne çıkmış ve görgül ilgi kazanmıştır. Aktör merkezli yaklaşım bağlamında, Sahlin-Andersson & Engwall (2002) da yönetim bilgisinin transferi süreci için taşıyıcı kavramını öne sürmüşlerdir. Yönetim bilgisinin yayılımında *Ford Vakfı*, *AID (Agency for International Development)* ve *Harvard Üniversitesi* gibi kurumsal taşıyıcılar yanında bireysel taşıyıcıların da transfer süreçlerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada, enstitünün kuruluşunda rol oynamış kurucu kadronun yayınlanmış ve yayınlanmamış hatırat ve oto/biyografi eserleri ile bu kişiler için üretilen armağan eserler kapsamında ve *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü* örneği üzerinden akademik nitelikteki yönetim bilgisinin Amerikanizasyonu incelenmiştir.

2.2. Yönetim Bilgisi Transferinin Bağlamı: II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-ABD Yakınlaşması

Bu bölümde, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki siyasi ve iktisadi yakınlaşma özetlenmiştir. Zira, görgül olarak incelenen vakanın ortaya çıktığı bağlamın anlaşılması ve özellikle yönetim bilgisi transfer sürecinin ithalini gerçekleştiren ABD ile alıcısı konumundaki Türkiye'nin ilgili dönemdeki yakınlaşmasının bu transfer sürecini anlamada oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın dışında kalmayı başarmıştır. Ancak savaşa girmemekle birlikte hem savaş ekonomisi uygulaması hem de tek parti rejimi savaş yıllarında otoriter tutumunu sürdürür. Neredeyse bütün savaş boyunca tarafsızlığını koruyan Türkiye, galip tarafın belli olmasıyla kâğıt üzerinde tarafsız kalmakla birlikte Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek Müttefiklerin yanında yer almıştır. Savaş sırasında birlikte hareket eden ABD, İngiltere ve SSCB savaşın sonunda bu birlikteliğe son vermişlerdir. 1990'ların başına kadar sürecek olan soğuk savaş döneminin hemen başlangıcı denebilecek bu yıllarda Türkiye, SSCB'nin tehdidi altına girer. Kutupsuz bir dünyanın söz konusu olduğu iki savaş arası dönemde kurulan, bölgesel ittifaklarla barışçıl bir dış politika izleyen Türkiye, bu yeni duruma karşı dış dünyanın daha doğrusu savaş sonrası değişen dengelerle ABD'nin önderliğindeki Batı dünyası ile birlikte hareket etme ihtiyacı duyar. Batı dünyası açısından da jeopolitik konumundan dolayı SSCB'nin tehdidinde maruz kalan Türkiye'yle aynı ittifak içinde yer almak ihtiyacı ortaya çıkar. Bu süreçte Türkiye elli ülke ile birlikte 26 Haziran 1945'de imzalanan anlaşma ile Birleşmiş Milletlerin kurucuları arasında yer alır. 1950-53 arasında cereyan eden Kore Savaşı'na Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında asker gönderir. Türkiye 1949'da kurulan NATO'ya ise 18 Şubat 1952'de üye olur.

Bir yandan savaş yıllarında Milli Korunma Kanunu uygulamaları nedeniyle artan geniş halk kitlelerinin memnuniyetsizliğini, Varlık Vergisi, toprak reformu girişimi ile burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinin hoşnutsuzluğunu azaltmak için siyaset ve ekonomide yeni adımlar atılır. Bu bağlamda çok partili siyasal yaşama geçilir. CHP'nin yanı sıra başka siyasal partiler kurulur ki; bunlardan biri de 7 Ocak 1946'da kurulan ve 1950'de iktidarı devralan DP'dir. 21 Temmuz 1946'da çok

uzun bir aradan sonra çok partili ilk genel seçim yapılır. Milli Şef İsmet İnönü, 12 Temmuz 1947'de iktidar partisi ve muhalefet partilerine eşit muamele edeceğini duyurur. İç ve dış siyasette yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra ekonomide de devrim niteliğinde önemli adımlar atılır. 7 Eylül 1946'da Türk parası devalüe edilir. 13 Kasım 1947'de yapılan kurultayda CHP'nin dolayısıyla rejimin sembolü altı oktan biri olan devletçiliğe dair katı tutum ve tanımdan vazgeçilir. Ekonomide de alınan kararlar ve atılan adımların arkasında hem geniş halk kitlerinin ve çeşitli kesimlerin memnuniyetsizliğini ve beklentilerini karşılama çabasının hem de tıpkı tek parti rejiminden çok partili siyasal hayata geçişin arkasında yatan dinamiklerden biri olan Batı dünyasının bir üyesi olmak için bazı ortak değerlere sahip olmak ve bunları paylaşmak gerekliliği etkili olur. Bu bağlamda Türkiye önce 11 Mart 1947'de Uluslararası Para Fonu'na üye olur. Ardından 12 Temmuz 1947'de Dünya Bankası'na üye olur.

ABD Başkanı Truman 12 Mart 1947'de Türkiye ve Yunanistan'a destek ve yardımı öngören doktrinini açıklar. Ardından 12 Temmuz 1947'de bu yardıma ilişkin Türkiye ve ABD arasında anlaşma imzalanır. 4 Temmuz 1948'de imzalanan anlaşmayla ise Türkiye Marshall Planı kapsamına alınır. Ekonomide alınan bu kararlar ve belirlenen yeni yol haritası ile Cumhuriyet'in ilanı hatta az öncesinde II. Meşrutiyet döneminde İttihatçıların izlemeye başladıkları milli iktisat anlayışı ve politikasından ilk kez ciddi anlamda bir sapma eğilimi ortaya çıkar. Bu bağlamda devletçi-korumacı iktisadi politikalar ile arasına 1945'ten itibaren mesafe koymaya başlayan CHP'den iktidarı devralan DP'nin de iktidarının ilk yıllarında örneğin 1 Ağustos 1951'de TBMM'de kabul edilen *Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu*, 18 Ocak 1954'de TBMM'de kabul edilen *Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu* ve 7 Mart 1954'de kabul edilen *Petrol Kanunu* gibi düzenlemeler bu değişim ve sapmanın önemli göstergelerindedir. Osmanlı-Türkiye modernleşmesi ve Cumhuriyet devrimlerinin öykündüğü "muassır medeniyet"i temsil eden ülke ABD'dir. 19. ve 20. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin önce İngiltere son dönemde ise Almanya ile kurduğu ilişkiyi andıran bir ilişkinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye ve ABD arasında kurulduğuna tanık olunur. Bugün bu ilişki "stratejik ortaklık" olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu ortaklığın eşit oranlara veya katılıma dayandığı söylenemez. Aksine bu süreçte Türkiye siyasal, ekonomik, sosyal hatta popüler kültür alanında dahi Amerikan etkisi altına girer veya başka bir ifadeyle Amerikanizasyon süreci yaşanır (Armaoğlu, 1991; Deringil, 1994; Karakaş 2013; Koçak, 1996; Koçak, 2015; Sander 1979; Tekeli & İlkin, 2013; Tekeli & İlkin, 2014; Uslu 2000).

3. Literatür

Türkiye'de işletme eğitiminin Amerikanizasyonun kökenlerine inebilmek için öncelikle Amerikan hayırseverlik ve yardım uygulamalarının bu topraklardaki geçmişine bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda, bu tür faaliyetleri 1820'lerin başlarında ilk ABD'li misyonerlerin İzmir'e gelişine kadar götürmek mümkünse de; özellikle *Ford Vakfı* ve *Rockefeller Vakfı* gibi büyük ölçekli vakıf yardımlarının daha çok 1950'li yıllardan sonra ve aralarında işletme, halk sağlığı, endüstriyel gelişim, tarım, eğitim, bilim ve sosyal bilimlerin de bulunduğu alanlardaki kurumları geliştirmek ve desteklemek üzere yoğunlaştığı söylenmektedir (Erdem & Rose, 2000; Rose, 2008). Dahası, bahse konu vakıf yardımlarının niteliğinin, içeriğinin ve kapsamının II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş şartlarında Türkiye'yi önemli bir Amerikan müttefiki yapacak ve komünizm için bir tampon bölge

oluşturacak şekilde değiştiği belirtilmektedir (Erdem & Rose, 2000; Rose, 2003). Bu hususta, işletme eğitiminin Amerikan etkisine girmesinden önce ise, daha geniş kapsamlı olarak Türkiye'deki sosyal bilimlerin söz konusu bu etkiye nasıl girdiği de incelenmelidir. Zira bu doğrultuda, özellikle son yıllarda Türkiye'de sosyal bilimlerin Amerikanizasyonu yazınının birincil nitelikteki arşiv verilerine dayalı katkılarıyla (Erken, 2015; Erken, 2016; Erken, 2017; Erken, 2018; Örnek, 2012; Örnek, 2013; Örnek, 2015) zenginleştiği görülmektedir.

Bu eserler incelendiğinde, sosyal bilimler hem belirli alanlarda hem de topyekûn nasıl bir etki altına alındığı gözler önüne serilmektedir. Örneğin, Erken (2015), 1950 ile 1965 yılları arasında *Rockefeller Vakfı*'nın Türkiye'deki beşerî bilimler üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, vakfın Beşerî Bilimler Bölümü başkanı *John Marshall*'ın önemli bir rol oynadığını ve incelenen dönemde Türkiye'nin hem Ford Vakfı hem Rockefeller Vakfı'ndan yardım alan ender ülkelerden biri olduğunu belirtmektedir. Bir diğer çalışmada ise, arşiv verisi üzerinden Ford Vakfı'nın 1957 ile 1968 yılları arasında Türkiye'deki faaliyetlerine odaklanılmış ve vakfın Türkiye'nin Batılılaştırılması ile bilimsel kültürünün güçlendirilmesi hedeflenerek ABD-Türkiye ilişkilerinin de gözetildiği belirtilmektedir (Erken, 2016). ABD ile Türkiye arasındaki ilişkinin bilim, kültür ve politika alanındaki yansımalarının etkilerini ele alan eserinin (Erken, 2018) yanında, Erken (2017) bir diğer araştırmasında ise, 1950 ile 1970 yılları arasındaki Amerikan etkisini, *ODTÜ* ve *Robert Kolej* gibi iki kurum üzerinden incelemiş ve Robert Kolej ile ODTÜ aracılığı ile ciddi bir teknik bilgi ve altyapı desteği sağlandığının altını çizmiştir. Örnek (2012; 2015) ise, 1950'li yıllarla birlikte, aralarında işletme eğitiminin de bulunduğu sosyoloji, psikoloji ve kamu yönetimi disiplinlerini etkileyen Amerikan yaklaşımının, özellikle siyaset biliminin kuruluşunda etkili olduğunu ve söz konusu yaklaşımın bahse konu disiplinleri metodolojik ve tematik olarak önemli bir dönüşüme tabi tuttuğunu belirtmektedir. Örnek (2013) bir diğer çalışmasında ise, söz konusu Amerikan etkisinin net bir biçimde görülebileceği ve Rockefeller Vakfı tarafından 1953 yılında Yalova'da düzenlenen konferans bağlamında Amerikan sosyal bilim anlayışının Türkiye'ye transferini incelemiştir. Çalışmanın bulguları, vakfın Türkiye'de de beşerî ve sosyal bilimlerin gelişimiyle yakından ilgilenerek, kaynaklarını kullanarak beşerî ve sosyal bilimlere belli bir yön vermeye çalıştığını göstermektedir (Örnek, 2013).

Türkiye'de işletme eğitimindeki Amerikan etkisine ilişkin en önemli olayın, Harvard Üniversitesi'nin eğitsel, Ford Vakfı'nın ise finansal desteği ile İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan *İşletme İktisadi Enstitüsü* olduğu söylenebilir (Oluç, 1973). Türkiye'de işletme eğitimine ilişkin yabancı nüfuzunun etkisini ele alan yazın incelendiğinde, 1880'lerden günümüze değin aşağıdaki gibi 3 ayrı dönem karşımıza çıkmaktadır:

- 1883'ten 1930'ların başlarına değin *Fransız* (Üsdiken, 2004a; Üsdiken, 2018),
- 1930'ların ortalarından 1950'lerin başlarına değin *Alman* (Üsdiken & Çetin, 2001; Üsdiken, 2003; Üsdiken, 2004a; Erçek & Üsdiken, 2011),
- 1950'lerden günümüze kadar *Amerikan* (Sargut, 2001; Üsdiken & Çetin, 1999; Üsdiken & Çetin, 2001; Üsdiken, 2004a; Üsdiken, 2004b; Üsdiken, 2009; Üsdiken, 2011; Üsdiken, 2018).

Türkiye’ye işletme eğitimi bağlamında Amerikan modellerinin transferinin kökenlerini, 1950’li yıllardaki Amerikan hükümet kurumları ve *Ford Vakfı* gibi kurumların bağışlarına götürmek mümkündür (Üsdiken, 2011). Zira, bu girişim, Türkiye için, iş hayatına insan yetiştirmede örnek almak ve bilgi ithali bağlamında ABD’ye yönelişin başlangıcını oluşturmaktadır (Lanza, 1957; Lanza, 1961; Üsdiken, 2009). Bu bağlamda, Harvard Üniversitesi ile Ford Vakfı’nın destekleriyle İşletme İktisadı Enstitüsü’nün kuruluşunun da oldukça doğrudan bir Amerikan ilgisinin sonucu olduğu da söylenmelidir (Üsdiken, 2004). Söz konusu bu ilgi sonucu kurulan *İşletme İktisadı Enstitüsü* adında her ne kadar “işletme iktisadı” ifadesi geçse de bu gelenekten kopmuş ve işletme iktisadı 1950’li yıllar sonrası işletme eğitimi alanında egemen yaklaşım biçimi olmaktan çıkmıştır (Üsdiken & Çetin, 1999).

Amaç

Bu çalışmada, hatırat ve oto/biyografi türü eserlerin işletme tarihi açısından tarihsel birer kaynak olarak muhteva ettiği değerden (Yalçınkaya ve Koraltürk, 2018) hareketle, yayınlanmış ve yayınlanmamış hatırat ve oto/biyografi eserleri bağlamında bir bilimsel disiplin olarak işletme eğitiminin Amerikanizasyonunun dönemin kurucu kadrosunun bireysel anlatıları üzerinden keşfedilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, işletme eğitiminin Amerikanizasyonunun Türkiye’deki işletme eğitimindeki içerik ve yaklaşım bağlamında nasıl bir değişime yol açtığına da analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Zira, Amerikanizasyona ilişkin etkinin en net bir biçimde işletme eğitiminin içeriğinden okunması mümkündür. Son olarak, bu süreçte *Ford Vakfı* ve *Harvard Üniversitesi* gibi kurumsal taşıyıcılar yanında kurucu kadro gibi bireysel taşıyıcıların da transfer süreçlerindeki önemli etkilerinin ortaya konulması da amaçlanmaktadır.

4. Veri ve Yöntem

Çalışmanın amacına ulaşabilmek adına işletme tarihi alanında kullanımına başvurulmuş (Erçek & Günçavdı, 2016) anlatı analizi yöntemi (Webster & Mertova, 2007) tercih edilmiştir. Anlatı analizi, karmaşık insan deneyimini tanımlama ve yorumlama amacına hizmet etmektedir (Uştuk, 2016, s.62). Bu doğrultuda, *İşletme İktisadı Enstitüsü*’nün kuruluşunda rol oynamış kurucu kadronun yayınlanmış (Hatiboğlu, 2004; Hatiboğlu, 2005; Hatiboğlu, 2007; Hatiboğlu, 2008; Hatiboğlu, 2009; Hatiboğlu, 2017; Hatiboğlu & Kuğu, 2010; Hiç, 2012; Neyzi, 2016) ve yayınlanmamış hatırat ve oto/biyografi kitapları anlatı analiziyle çözümlenmiştir. Bu eserler yanında, kurucu ekiple yakın ilişkili olan kişilere ilişkin hatırat ve oto/biyografiler (Eczacıbaşı, 1982; Eczacıbaşı, 1998; Eczacıbaşı, 2010; Gürsoy, 1999; Zaim, 2008) ile kurucu kadro için kaleme alınan armağan eserler (İktisat Fakültesi Mecmuası, 1985; Tayanç, 2001; Gürsoy, 2004; Hiç Gencer ve Hiç Birol, 2013) da veri analizine dahil edilmiştir. Buna ek olarak, araştırma kapsamında incelenen hatırat kitaplarına konu kurucu ekibin *İşletme İktisadı Enstitüsü* dönemine ilişkin bilgi ve belgeleri ihtiva eden eserleri (Ağanoğlu, 1995; Hatiboğlu, 1955; Neyzi, 1967; Neyzi, 1987; Neyzi, 1990; Neyzi, 1999; Karabulut, 2006; Oluç, 1955; Oluç, 1965; Oluç, 1972; Oluç, 1973; Oluç, 2006) de analize dahil edilmiştir. Arşiv belgesi olarak

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Harvard Business School Baker Library Special Collections Arşivi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'nden yararlanılmıştır. Kurucu hocaların döneme ilişkin anlatılarını içeren İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'nin 1972 yılı mezun yıllığı da veri setine dahil edilmiştir. Son olarak, özellikle işletmecilik tarihi yazımında önemli bir kaynak olduğu zikredilen (Hansen, 2004) gazete haberlerinden de yararlanılmış ve bu doğrultuda *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetesi arşivinde de taramalar yapılmıştır. Çalışmanın, yönetim bilgisinin transferi yazınına, transfer sürecinde rol oynayan bireysel aktörlerin öznel bakış açılarını katması bağlamında önemli bir katkı yapacağı düşünülmektedir.

5. Bulgular

Türkiye'de işletme eğitiminin Amerikanizasyonunun, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, ABD'nin Avrupa ülkelerine yönelik ekonomik nitelikteki yardımlarını bu ülkelere yönlendirmesi ile başladığı söylenebilir (Erçek & Üsdiken, 2011). Zira, o tarihlere değin Türkiye'de verilmekte olan işletme eğitimi, özellikle Nazi yönetiminden kaçan Alman asıllı hocaların etkisiyle şekillenen ve ağırlıklı olarak muhasebe ve hukuk derslerine yaslanan işletme iktisadı disiplininin oluşmaktadır (Üsdiken & Çetin, 1999; Üsdiken & Çetin, 2001; Üsdiken, 2003).

Türkiye'de işletme eğitiminin Amerikanizasyonuna ilişkin en önemli adımın, *Harvard Üniversitesi*'nin eğitsel, *Ford Vakfı*'nin ise finansal desteği ile İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan *İşletme İktisadı Enstitüsü* ile atılmış olduğu söylenebilir. Enstitünün kuruluşunda Ford Vakfı'nın yapmış olduğu yardımlar oldukça önem arz etmektedir. Ana amacını; "insan refahının ilerlemesi" olarak ifade eden vakıf (Hall, 1963), 1952 yılından itibaren Türkiye'deki başta eğitsel olmak üzere birtakım faaliyetlere destek olmuştur (Ford Foundation, 1963). Vakıf, Türkiye'de de dahil olmak üzere tipik bir bağışını bir projenin üç unsuru bağlamında finanse etmektedir (Hall, 1963, s.6; Ford Foundation, 1968): Yabancı uzmanlar, Türklere yurtdışı eğitimi ile dış donatım ve gereçler... Bu yardım politikası doğrultusunda, enstitünün kuruluşu, vakfın raporunda şöyle ifade edilmiştir (Ford Foundation, 1963):

"Vakıf 1953 yılında Türkiye'nin iş ve eğitim alanlarında ileri gelen şahsiyetleriyle yaptığı temaslarda iş idaresi eğitime karşı gittikçe gelişen ihtiyaçları görüşme konusu yapmıştır. Bu görüşmelerin sonucu olarak 1954 yılında bir İş İdaresi Enstitüsü kurulmuştur. Resmi yönden İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine bağlı olmakla beraber Enstitünün Yönetim Kurulu üniversite personelinden başka iş adamlarını da ihtiva etmektedir. Vakfın desteği altında Harvard Üniversitesi İş İdaresi Yüksekokulu tarafından öğretim üyelerinin yetiştirilmesi ve ders programıyla öğretim araçlarının geliştirilmesi konularında mesleki yardımlarda bulunulmuştur. Bu yardımlar bir taraftan Türkiye'de Amerikalı müşavirler bulundurulurken diğer taraftan halihazır veya müstakbel Türk öğretim üyelerinin ve yöneticilerinin Amerika Birleşik Devletleri'nde yetiştirilmesi şeklinde tezahür etmiştir."

Enstitünün kuruluşunun Türkiye bağlamında işletme eğitimine ilişkin en önemli etkilerinin ilkin ve önemli olmak üzere (1) iktisat ve işletme disiplinlerinin birbirinden ayrışması ve buna bağlı olarak işletmeye ilişkin (2) pazarlama, finans ve örgütsel davranış gibi alt disiplinlerin ilk nüvelerinin ortaya çıkışı ile daha önce Türkiye bağlamında bir öğretim yöntemi olarak pek başvurulmayan (3) vaka metodu (*case study*) ile tanışılmasıdır. Ayrıca, işletme eğitimi bağlamında ilk kez (4) lisans sonrası eğitimden söz edilmesi (Üsdiken, 2004a; Pazarcık, 2016) ile (5) Amerikan etkisi ile birlikte iş dünyasının işletme eğitimine yönlendirilmesi çabaları da söz konusu olmuştur.

5.1. İktisat ve İşletme Disiplinlerinin Birbirinden Ayrışmaya Başlaması

Üsdiken (2004b), II. Dünya Savaşı sonrasında, Amerika ile artan iktisadi ve siyasi ilişkilerin neticesinde, Türkiye’de olduğu gibi tüm dünyada kendini hissettiren Amerikan etkisinin işletme ve iktisat eğitiminin birbirinden ayrışmasında da görülmeye başlandığını belirtmektedir (Günçavdı, 2018). Üsdiken & Selekler (1996) de, İşletme İktisadi Enstitüsü’nün kuruluşuyla birlikte, işletme alanının, bir yandan iktisattan koparak bir yandan da muhasebenin ötesinde daha geniş bir tanım geliştirerek, ayrı bir disiplin halinde hüviyetini kazandığını belirtmektedirler.

Bu hususu vurgulamak üzere, esasında buradaki ayrışmanın salt iktisattan işletmeye doğru bir kopuş olmadığını, Türkiye’ye işletme iktisadi adı altında giren iktisat ağırlıklı disiplinin iktisattan koparak enstitüde kendine yer bulduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira, Erçek & Üsdiken (2011) de, bu hususta işletme iktisadi disiplinin en önemli darbeyi Türkiye’nin ABD ile yakınlaşması sonucunda işletme bilgisi açısından bu ülkenin etkisi altına girmesiyle yediğini ve her ne kadar işletme iktisadi adını taşısa da, enstitünün programları ve derslerinin bu öğretime tümüyle koptuğunu ve programlarının iktisattan tamamen bağımsız bir içerikle oluşturulduğunu (Üsdiken & Çetin, 1999) belirtmişlerdir. Bu tespiti enstitünün kuruluşundan önce İşletme İktisadi Kürsüsünde verilen dersler üzerinden de teyit etmek mümkündür. Zira, Fındıkoğlu (1946), İşletme İktisadi Kürsüsünde *İşletme İktisadına Başlangıç, Muhtasar İşletme İktisadi, İşletme İktisadi I, İşletme İktisadi II, Maliyet Masrafları Nazariyesi, Finansman Meseleleri, Muhasebe Ameli Kurları I, Muhasebe Nazariyesi, Muhasebe Ameli Kurları II, Ticari Hesap ve Mali Cebir Ameli Kurları I, Ticari Hesap ve Mali Cebir Ameli Kurları II, Sanayi İşletme İktisadi, Ticaret İşletme İktisadi ile İşletme ve Bilanço Tahlilleri* gibi Alman işletme iktisadi ekolüne dayanan ve iktisat ve muhasebe ağırlıklı derslerden oluşan bir eğitim programı bulunduğunu zikretmektedir.

İktisat ve işletme disiplinlerinin enstitünün kuruluşu ve bu bağlamdaki Amerikan yönetim bilgisinin ithali ile giderek birbirinden ayrışmaya başlaması çalışma kapsamında incelenen kurucu hoca kadrosunun anılarında ve eserlerinde de kendine yer bulmuştur. Örneğin, *Mehmet Oluç*, işletme disiplinin Türkiye’de iktisattan tarihsel olarak nasıl koptuğunu ve Amerikan etkisini şöyle anlatmaktadır (Oluç, 1973, s.12):

“...Türkiye’de çağdaş eğitimin ana müesseseleri olan İktisat Fakültesinde ve Yüksek İktisat ve Ticaret Mekteplerindeki işletme eğitimi, Alman ve Fransız ekollerinden mülhemdir. Önceleri daha çok, İktisat ilminin bir dalı olarak gelişmiş ve işletme tekniği ve pratiğine

de yer verilerek sonradan ihtisaslaşmış bağımsız İşletme İktisadı bilim dalı olarak olgunlaşmıştır. Oysa I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerika'da bu bilim dalı; daha çok organizasyon ve yönetim pratik, teknik ve teorisini kapsayan bir şekilde iktisattan daha çok ayrılarak bir gelişme göstermişti. İşte 1955'den sonra önce İktisat Fakültesi ve İşletme İktisadı Enstitüsü'nde, daha sonra İşletme Fakültesi'nde Amerikan ekolü hâkim olmuştur."

Bunun yanında, söz konusu bu kopuşun ilk emarelerini kurucu kadroda yer alan hocaların ABD'deki eğitim sürecinde de görmekteyiz. Buna göre, 5 kişilik kurucu ekipte yer alan hocalardan Mehmet Oluç, Zeyyat Hatiboğlu ve Mükerrerem Hiç İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunu iken, Ali Şakir Ağanoğlu Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur. Ekipten yalnızca Nezih Neyzi Wharton School of Finance'te işletme eğitimi almıştır. Bahse konu bu iktisat formasyonu aldıkları eğitim sırasında kendilerinin derslere ve çalışmalara intibak etmesini zorlaştırmaktadır. Örneğin, Harvard Üniversitesindeki vaka tahlilleri hususunda Mehmet Oluç'un yaşadıkları iktisat ve işletme disiplinlerinin ayrışması bağlamında bir hayli ilgi çekicidir (Oluç, 2006, s.43):

"Vakayı çözerken hep Adam Smith'e göre, Ricardo'ya göre diye yorumlar yapıyorum. Düşük notlar alıyorum. Sonra anladık ki, bu bilgileri zikretme yerine iş hayatının koşullarına göre analiz edip alternatif çözümler üretip bunlardan mevcut şartlara göre en uygun gelecek çözümü önermek gerekiyor. Bunu kavradıktan sonra notlar yükseldi."

Aynı husus Mükerrerem Hiç'in anılarında ise; "Ben genellikle, bu tahlillerimden hep iyi notlar alırdım. Doç. Dr. Mehmet Oluç ise iyi mütalaalar alamaz, bundan kaygı duyardı. Daha sonra durumunu soruşturmuş ve neden iyi mütalaalar almadığını öğrenmiş, bize de söylemişti. Meğer Doç. Dr. Oluç tahlillerinde «şu iktisatçı bu konuyla ilgili olarak bunu anlatmıştı. Diğeri ise şunu söylemişti» diye, analizini ilmi makale yazmaya benzetirmiş. HBS hocaları, Doç. Dr. Oluç'a bu yaklaşımının yanlış olduğunu, işletme idaresi ile bağdaşmayacağını söylemişler, o da sonradan düzeltmiş..." (Hiç, 2012, s.160) şeklinde yer edinmektedir.

Zeyyat Hatiboğlu'nun anılarından da benzer bir deneyime sahip olduğunu ve özellikle iktisat formasyonu sebebiyle vakalara getirdiği yorumlarda nasıl bir tepkiyle karşılaştığını şöyle ifade etmektedir (Hiç Gencer & Hiç Birol, 2013, s.24): "... Business School'un verdiği eğitim İktisat bilimine karşı bir reaksiyon (tepki) idi. Hatırlarım, orada biz örnek iş olaylarını (business case studies) çözerken, İktisat bilimine göre yorum yapacak olursak «Go across the river!», yani üniversite kampüsünü ikiye bölen Charles nehrinin öteki tarafında bulunan İktisat Fakültesi'ne git derlerdi. İkincisi, Business School'un iş hayatındaki gerçek olayların yorumlanması yoluyla eğitim vermesiydi, yani burada İktisat biliminden farklı bir yöntem kullanılmaktaydı." Aynı hususu Zeyyat Hatiboğlu bir başka seferde de şöyle izah etmektedir (Pazarcık, 2016, s.15): "Daha önce işletme yönetimi Harvard'da ekonomi bölümü içerisinde idi. Daha sonra burayı kuruyorlar. Boston'da nehir vardır. Nehrin bir tarafından Main Campus, diğer tarafında da Boston... Nehrin hemen üstünde Harvard İşletme Okulu vardır. İşletme okulu ve ekonomi okulu o kadar birbirlerinden ayrıdırlar ki... Her hafta bize bir business vakası verirlerdi. Ben hatırlıyorum, saklıyorum... Bir 'fırsat maliyeti' vakası idi. Okuyan mümessil,

“fırsat maliyeti ne demek?” diye sordu. Öğrencilerin hiçbiri iktisat bilmiyorlardı... Biz iktisat konuşunca ise “Go across the river...” derlerdi. Tamamen ayrılmışlardı. Hâlbuki nehrin diğer tarafında dünyanın en tanınmış, değerli bilim insanları (iktisatçılar) vardı. Ama işletmecilerle hiç araları yoktu. İki okul üniversitenin bir parçasıydı ama aralarındaki durum böyle idi.”

İktisat ve işletme disiplinlerinin ayrışması bağlamında, Zeyyat Hatiboğlu 1963 yılında katılmış olduğu Türkiye’de İşletmecilik adlı açık oturumda bu hususta; “Gerek Yüksek Ticaret mekteplerinde ve gerek İktisat Fakültesinde verilen bilgiler muhasebeyi, mali cebiri geçmiyordu. Halbuki son zamanlarda Amerika’lılarla yapmış olduğumuz sıkı temas neticesinde, iş adamı için lüzumlu pratik ehemmiyeti olan daha değişik bilgiler modern dünyanın işletmecilik anlayışlarına doğru yönelmek icab ettirecektir.” (İşletme İdareciliği Bilimlerini Etüd ve Yayma Derneği, 1963, s.6) demektedir. Benzer şekilde, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi emekli öğretim üyelerinden Vakur Versan da, Amerikalıların işletme eğitimindeki hukuk ve iktisat nosyonunun azaltılmasına ilişkin rollerini; “Mesela Amerikalılar o kadar yerleştirmek istediler ki, bu Business Administration’ı. Kamu yönetimi dersleri koymak isterdik. Kamu yönetimi nedir, zaten hukuk dersleri okunacak derlerdi.” (Örnek, 2012, s.224; Örnek, 2015, s.227-228) şeklinde ifade etmektedir.

Nihayetinde, enstitünün söz konusu disiplinlerin ayrışmasında ve işletmenin ayrı bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkışındaki rolü açık bir biçimde görülmektedir. Zira, daha sonra enstitü müdürlüğü yapan Kemal Tosun da, enstitünün 20. yıldönümü için kaleme aldığı yazısında enstitü ile birlikte, “iktisat, hukuk, hesap işleri ve buna benzer temel bilim dallarına ayrı bir yer verme zorunluluğunun ortadan kalktığını” belirtmektedir (Tosun, 1974, s.3).

5.2. Pazarlama, Finans ve Örgütsel Davranış Gibi Alt Disiplinlerin Ortaya Çıkışı

İşletme İktisadi Enstitüsü’nün kuruluşu ile birlikte, Türkiye’deki işletme eğitime yönelik Amerikan etkisinin görünür olduğu bir diğer alan ise enstitü programında da müstakil birer ders olarak yer alan işletmeye ilişkin günümüzdeki alt disiplinlerin belirginleşmeye başlamasıdır. Üsdiken (2009, s.7) de bu duruma vurgu yaparak, enstitünün kuruluşu ve bu bağlamdaki Amerikan etkisi ile birlikte, işletmecilik bilgilerinin, işletmelerin bünyesindeki ana faaliyet alanlarına denk gelen ayrı işlevsel dallardan (pazarlama, üretim ve finansman gibi), bütünleştirici bir strateji dersinden ve bunları destekleyen davranış bilimleri ve nicel yöntemlerden oluştuğu fikrinin de girmiş olduğunu belirtmektedir. Örneğin bu hususta Zeyyat Hatiboğlu Alman ekolü ile Amerikan ekolü arasındaki farklılığı vurgulayarak alt disiplinlerin ortaya çıkışına ilişkin (Pazarcık, 2016, s.14); “Almanlar işletme iktisadını bir bütün olarak görürlerdi. Hâlbuki Harvard’a gidince gördük ki, işletme beş farklı alandır. Her biri için değişik hocalar vardır. Değişik dersler vardır.” demektedir. Benzer şekilde, daha önce zikredilen açık oturumda da Hatiboğlu bu hususta (İşletme İdareciliği Bilimlerini Etüd ve Yayma Derneği, 1963, s.6);

“Mesela 1940 yılında İktisat Fakültesi’nden mezun olduğum zaman pazarlama, finansman, istihsal ve imalat idaresi, personel idaresi (beşerî münasebetler) mevzuları okutulmuyordu. Halbuki, bugün ehemmiyetleri anlaşılmiş ve tedrisat programları ithal edilmişlerdir.”

demektedir. Bu yaklaşım farklılığı enstitünün kuruluşu ile birlikte Türkiye'ye de taşınmış ve *Harvard Business School* programı birebir örnek alınarak enstitü programı oluşturulmuştur. Buna ilişkin olarak Ali Şakir Ağanoğlu şahsi arşivinde yer alan yayınlanmamış hatıralarında; “*Finans, pazarlama, maliyet muhasebesi, beşerî ilişkiler üzerine eğitim gördük ve bu dersleri bizim İşletme İktisadi Enstitüsü’ne de taşıdık.*” demektedir. Kurucu ekipte yer alan hocaların anılarından anlaşıldığı üzere, söz konusu transfer sürecinde örnek alınan *Harvard Business School* dersleri ve müfredatı *İşletme İktisadi Enstitüsü’ne* neredeyse aynen taşınmıştır. Buna ilişkin olarak Mükerrerem Hiç anılarında (Hiç, 2012, s.158); “*HBS’de işletme organizasyonu, insan ilişkileri (human relations; dikkat, personel idaresi ile ilgili mevzuattan ibaret değil!), firmaların dış ilişkileri konuları yanında finans, muhasebe, maliyet muhasebesi, yönetim muhasebesi (management accounting) gibi dersler sunuluyordu. Ben de dönemin şartlarından hareketle insan ilişkileri, işletme organizasyonu derslerini ihmal ederek, daha çok yönetim muhasebesi, maliyet muhasebesi, muhasebe ve bir ölçüde finans derslerini talep ettim ve bu alanlar üzerine yoğunlaştım.*” diyerek *Harvard Business School’da* aldığı eğitimi vurgularken; Nezih Neyzi ise bu eğitim sonucu enstitünün ders ve müfredat hazırlıklarını (Neyzi, 1987, s.72); “*O zaman doçent olan Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu Finansman, Asistan olan Prof. Dr. Mükerrerem Hiç Maliyet Muhasebesi, rahmetli Sadi Gencer ile Arthur Rose İstihsal (Üretim), Şakir Ağanoğlu Beşerî İlişkiler, Afife Sayın Sosyal İlişkiler ve ben de Piyasa Tekniği derslerini verecektik.*” şeklinde izah ederek derslerin nasıl birebir ithal edildiğini belirtmektedir.

Gerçekten de, *İşletme İktisadi Enstitüsü’nün 1958-1959 İşletme İhtisas Programı Yıllığı’nda*, işletme ihtisas programının istihsal, finansman, piyasa tekniği, beşerî münasebetler (idarecilik tatbikatı), maliyet tahlilleri, işçi-işveren münasebetleri, ve muhasebe gibi derslerden müteşekkil olduğu görülmektedir (İİE, 1958). Söz konusu derslerin Amerikan etkisi ile Türkiye’ye giriş yapmış olması iddiasını teyit edecek bir diğer kaynak ise Ali Şakir Ağanoğlu’nun şahsi evrakı arasında yer alan ve kendisinin *Avrupa Prodüktivite Merkezi* bursuyla Lozan’daki *IMEDE* ve *CEI* adlı iki işletme idaresi enstitüne yaptığı ziyarete ilişkin *İşletme İktisadi Enstitüsü’ne* sunmuş olduğu rapordur. Rapordan anlaşıldığı üzere, benzer biçimde ABD’nin teknik ve finansal yardımları ile kurulan bu enstitülerin müfredatı da Amerikan etkisini gösterecek bir biçimde, *Sınai Coğrafya, Beşerî Münasebetler, Piyasa Tekniği, Finansman, Milletlerarası Ticaret, Muasır İktisadi ve Sosyal Meseleler, Sanayi İdaresi, Sanayi Teknolojisi, İktisadi Doktrinler* ve *Sanayi İnkişafı* gibi derslerden oluşmaktadır (Ağanoğlu, 1959).

5.3. Vaka Metodu’nun Bir Öğretim Yöntemi Olarak Türkiye’ye Girişi

Amerikan etkisi, enstitünün kuruluşunda örnek alınan *Harvard Business School* olduğu için kendisini öğretim yöntemi konusunda da göstermiş ve bu bağlamda esas öğretim yolunun vak’a yöntemi olduğu gibi kuvvetli bir inanç da Türk yükseköğretimine giriş yapmıştır (Üsdiken, 2009, s.7). Bu doğrultuda, kurucu ekipte yer alan hocaların anılarında söz konusu hususun nasıl yer aldığına geçmeden vak’a ile öğretim yönteminin enstitünün yasal ve idari yapılanmasında da birtakım değişikliklere yol açtığını zikretmek gerekmektedir. Buna göre, enstitünün amaçlarının sıralandığı İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi *İşletme İktisadi Enstitüsü Talimatnamesi’nin* 2. Madde c bendinde; *işletme iktisadına mütaallik dersler, seminerler ve konferanslar tertip etmek ve bilhassa “vakalar metoduna” dayanarak*

derinleştirici tedarisatta bulunmak, şeklinde bir amaç ifade edilerek vak’a yöntemine verilen önemin altı çizilmektedir. Her ne kadar, kurucu ekipte yer alan hocalar dönüşlerinde İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden vak’a öğretim metodu gibi uygulamaya dönük bir tarzda eğitim yaptıkları için tepkiyle karşılaşmasına karşın (Apaydın, 2008); İşletme İktisadi Enstitüsü’ne bağlı bir *Vak’a Koordinatörlüğü* kurulmuş (Şencan, 1990) ve 1954-1956 yılları arası yaklaşık 300 vak’a derlenmiş (Oluç, 1965); ayrıca vak’a geliştirilmesi ve yabancı vak’aların Türkçeye çevrilmesi çabalarına da ağırlık verilmiştir (Şencan, 1990).

Vak’a metodunun Türkiye’ye girişinin esasında *İşletme İktisadi Enstitüsü*’nden bağımsız bir evveliyatı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira daha önce zikredilen ve Amerikan sosyal bilimler anlayışını Türkiye’ye transfer etmeden önemli bir etkinlik olan *Yalova Konferansı*’nda İşletme İktisadi Enstitüsü’nün kuruluşunda da önemli bir rol oynamış olan *Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc* söz alarak, vak’a metodunun üstünlüğünü ve Türkiye’de uygulanmasının elzemliğini şöyle ifade etmiştir (Örnek, 2013, s.159):

“Entelektüellerimiz kırsal alanları bilmiyorlar; bilenler ise entelektüel sınıftan değil. Bu nedenle, köy araştırmalarında vak’a incelemesi yöntemi elzem. Ne yazık ki, biz bu yöntemi iyi bilmiyoruz. Dışarıdan gelen uzmanlar bize bu yöntemi öğretecekleri gibi, genç Türkleri de bu tip araştırmalar konusunda eğitirler. Vak’a incelemesi mükemmel örnekleri olarak, Morrison’un Alişar köyünde ve Paul Stirling’in Sakaltutan köyünde yaptığı araştırmaları hatırlatmak isterim. Yabancı uzmanların hizmetinden yararlanma fikri, Rockefeller Vakfı’nın ilkelerine aykırı değil. Truman doktrininin ‘Kendilerine yardım edenlere yardım etme’ ilkesine katılıyor. Bu alanda iki yabancı uzmanın gerekliliği konusunda ısrarcıyım.”

Vak’a metodu ile öğretimin kurucu ekipte yer alan hocaların hatıralarında nasıl yer bulduğuna baktığımızda, *Zeyyat Hatiboğlu*’nun bu hususa ilişkin biraz da eleştirel ve sorgulayıcı bir biçimde (Gürsoy, 2004, s.18-19; Hatiboğlu, 2017, s.39); *“Bu kurumun en önemli özelliği örnek olay (vak’a metodu/case method) ile eğitim yapacak olmasıydı. Vak’a metodundan kasıt gerçek iş hayatından alınmış olaylar üzerinde öğrencileri konuşturmaktı. Hocaların kitaplarda yazılanları tekrar etmesi söz konusu değildi. Biz de İşletme İktisadi Enstitüsü’nde Amerikalıların sıkı takibi ile bunu yapmayı denedik. Ama benim görüşüme göre hiç başarılı olamadık. Ne iyi iş vakaları yazabildik ne öğrencilere derse gelmeden bu vakaları okutabildik.”* dediği görülmektedir. *Mükerrem Hiç* ise vak’a metoduna ilişkin anılarını şöyle ifade etmektedir (Hiç, 2012, s.159):

“Her gün bize ertesi gün sınıfta tartışılacak olan gerçek iş hayatından alınmış ve bir firmanın karşılaştığı bir sorun veriliyor; çok defa firmanın verdiği karar zikredilmiyordu. Biz talebeler bu sorunu çözmek için firmanın ne gibi karar vermesi gerektiğini sınıfta tartışarak bir sonuca varıyorduk. Bazen de firmanın verdiği karar vak’ada zikrediliyor, o zaman o kararın yanlış mı doğru mu olduğu tartışılıyordu. Hoca ise sınıfta bu tartışmaları yönlendiren bir oturum başkanı (moderatör gibi) idi; belki normal bir oturum başkanından biraz daha aktif olmak durumundaydı. Bu metodun uygulanması özellikle muhasebe dersinde biraz zorlanıyordu; buna rağmen, muhasebede de başarılı

“case”ler sunabiliyorlardı. Derslerde talebeler, konuşan arkadaşlarına dönebilerek rahat dinleyebilsinler diye dersaneler yardım daire şeklinde, amfi idi. Oturdıkları sandalyeler, eksenini etrafında, sağa, sola dönebiliyordu. Nitekim, biz de İşletme İktisadı Enstitüsü'ne tahsis edilen kısımdaki dershanemizi o şekilde yaptırıldı.”

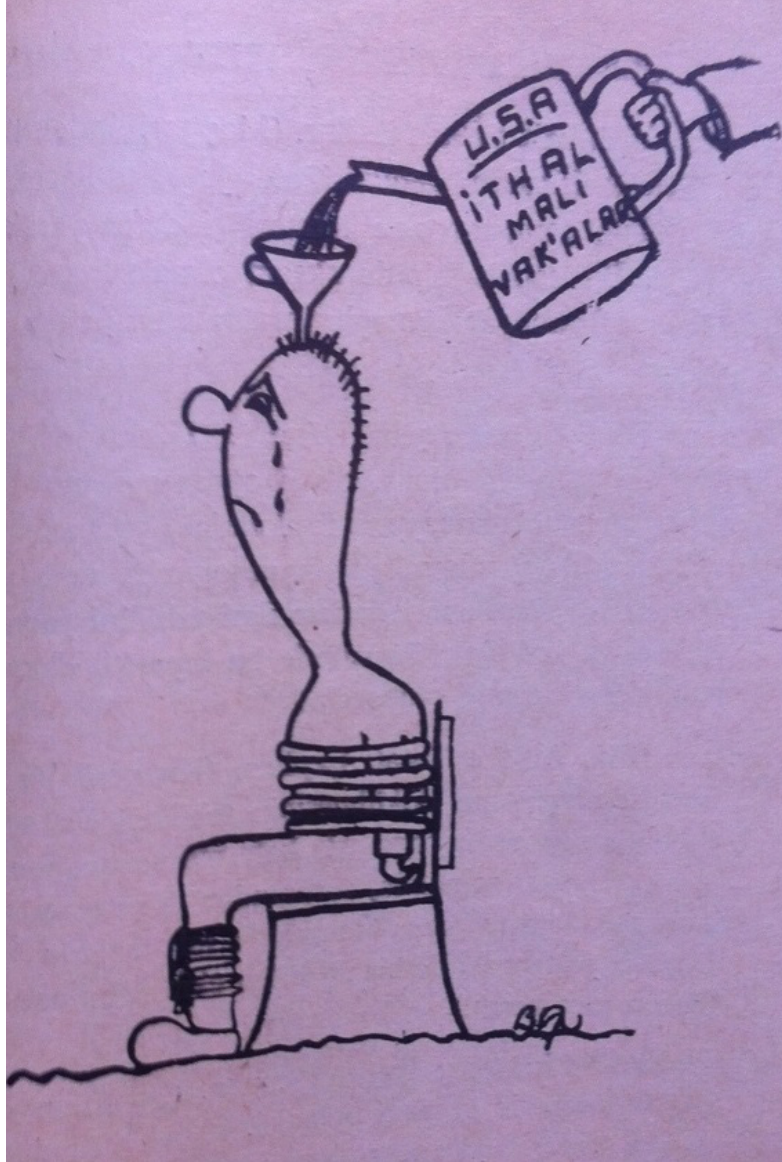
Şekil 1: Bir Vak'a Tartışması

Kaynak: İşletme İktisadı Enstitüsü 1960-1961 Yıllığı, s.37.

Vak'a metodunun Türkiye'ye transferi sadece fikri anlamda değil yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere fiziki ve mekânsal anlamda da bir örnek almanın söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu hususta, *Ali Şakir Ağanoğlu*'nun şahsi evrakı arasında yer alan ve *Harvard Business School*'da eğitim gördüğü dönemde Türkiye'deki yakınlarına yazdığı iki mektupta yer alan detaylar vak'a metodunun neredeyse birebir transferini örneklemektedir. 26 Aralık 1954 tarihli ilk mektubunda Ağanoğlu; *“Biz, bir yıllık bir programa göre çalışıyoruz. Hem birinci sınıfta hem de ikinci sınıfta mühim bir kısım dersleri takip ediyor, ileride kullanmak üzere notlarımızı hazırlıyoruz. İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Enstitüsü'nde Harvard usulü tedrisat yapacağız.”* derken; 29 Aralık 1954 tarihli olanında ise, *“Çalışmalarımız kendimiz için pek faydalı oluyor. Buranın tedris sistemini, İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Enstitüsü'nde tatbik etmeye ve bu suretle iş hayatımıza yeni fikirler sokmaya çalışacağız.”* demektedir.

Vaka metodu ile eğitime geçiş bağlamında, *İşletme İktisadı Enstitüsü*'nde 1956 yılı kullanılacak ders materyalinin hazırlanması ile geçirilmiştir (Ağanoğlu, 1995). Bu hususun, enstitünün 1955 yılında tam manasıyla öğretim faaliyetine geçemeyişinin asıl sebebi olduğu; zira vak'a incelemesi metodunun derslerden önce geniş ölçüde bir araştırma ve materyal toplama safhasına ihtiyaç

duyduğu belirtilmektedir (Lanza, 1961). *Ali Şakir Ağanoğlu*'nun evrakı arasında yer alan bir belge de bu hususu teyit etmekte ve enstitünün kuruluşunun, ilki hocaların Harvard'da eğitimi, ikincisi vak'aların çevirisi ve hazırlaması ve üçüncüsü ise 1956 yılında enstitünün resmen açılması şeklinde üç aşamalı olarak planlandığını göstermektedir (Stone, Hiç & Neyzi, 1954). Örneğin *Nezih Neyzi*, söz konusu vak'a toplama sürecinde Adana'lı iş adamı *Mehmet Nuri Sabuncu*'dan iş teklifi ile birlikte bir vak'a da alarak sonraları bu vak'ayı kullandığını belirtmektedir (Neyzi, 1987).

Şekil 2: Öğrencilerin Gözünden Vak'a Metodu Eleştirisi

Kaynak: İşletme İktisadı Enstitüsü 1958-1959 Yıllığı, s.69.

Söz konusu bu öğretim metodunun enstitüde nasıl hayata geçirildiği ise enstitünün belirli dönemlerde yayınlanan yıllıklarında kendine şöyle yer bulmuştur (İİE, 1958, s.7; İİE, 1963, s.5): *Enstitüde tedris umumiyetle vak'a metoduyla yapılır. Her dersten önce talebelere hakiki iş hayatından alınmış, diğer bir*

tabirle, iş adamlarının her gün karşılaştıkları vak'alar verilir. Derse girmeden önce talebeler şahsen ve sonra 7-9 kişiden mürekkep münakaşa gruplarında bu mesele hakkında düşünür ve karara varırlar. Derste aynı mesele hocanın nezareti altında bu defa bütün sınıf tarafından münakaşa edilir. Vak'a tedris metodu sayesinde kursa iştirak eden talebe işletme idaresini tetkik değil, kelimenin hakiki manasıyla "yaşamaktadır". Oluç (1965), bu sayede, öğrencilerin karar verme kabiliyetlerinin gelişebildiğini, gerçeklikleri analiz etmeyi öğrendiklerini ve düşünme kapasitelerini geliştirebildiklerini belirtmektedir. Enstitünün daha sonra müdürlüğünü de yapan öğretim üyelerinden Kemal Tosun ise vak'a metodunun nasıl ve neden çok uygun bir öğretim metodu olduğunu vurgulamak üzere (Tosun, 1974, s.3-4);

"Klasik öğretim kurumlarından İ.İ.E.'nü ayıran diğer bir önemli faktör de öğretim yöntemi ile ilgilidir. Takrir (anlatma) usulünün öğrenim değeri, zamanın koşullarına çok uygun düşmemektedir. Hızla değişen şartlar, düşünen isabetli ve verimli bir biçimde karar veren, önderlik niteliklerine sahip olan kişilikler istemektedir. Bunun için belli bazı bilgileri bellek değil, öğrenilenleri hazmederek, yeni bilgiler toplayabilmek ve bunları işleyip iyi kararlar almayı mümkün kılacak nitelik ve yeteneklere ihtiyaç vardır. Modern çağın gereklerine en çok muhakeme gücü fazla, girişim ve cesaret yetenekleri üstün ve yorulmak bilmeyen ölçüde çalışkan olan kişilikler cevap verebilirler. İşte bu gibi nitelikleri, ancak, araştırmağa, başkalarının fikirlerine başvurma ve onlara saygı duymaya ve ortak çalışma ile sonuçlara varmağa dayanan vak'a tartışması öğretim metodu ile edinmek kabildir."

İşletme İktisadı Enstitüsü'nün kuruluşunda önemli bir rol oynayan ve 1954 ile 1958 yılları arası enstitüde Ko-Direktör olarak görev yapan Robert E. Stone ise, vak'a metodunun üstünlüklerine ilişkin olarak (Stone, 1954-1955, s.97); "Tam olarak izah edilecek olursa, vak'a metodu ile yapılan tedrisatta talebenin her gün birkaç defa muhtelif vak'alarda bir vaziyeti tetkik etmesi, hadiseleri tahlil etmesi ve vakadaki yetkili şahsın vereceği kararı tespit etmesi lâzımdır. Talebe kararını başkalarının da kabul edeceği delillerle desteklemelidir. Aynı mesele üstünde muhtelif kimseler kendi noktai nazarlarınca doğru olarak başka türlü neticelere varabilirler. Umumiyetle iş meselelerinde birden fazla hal çaresi vardır. Talebe, böylece, yüzlerce defa karar vermeği tecrübe ederek, ilerde karşılaşacağı vaziyetlerde ehil bir şekilde davranmasını sağlayacak zihni melekeye sahip olur." demektedir.

Vak'a metoduna ilişkin bu olumlu yaklaşımın, sadece akademi cenahına mahsus olmadığı, dönemin ünlü iktisat dergilerinden *İktisadi Yürüyüş*'te yer alan yazılardan anlaşılmaktadır. Örneğin Tekeli (1959, s.23), enstitünün öğretim ruhunun "vak'alar metodu" denilen bir öğretim tarzında olduğunu ve bu metodun "müşahhas bir hadiseyi öğrenciler arasında münakaşa ederek sonunda karara varma şeklinde bir usul" olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, bu hususta Sümerbank ve İller Bankası gibi kurumlardaki genel müdürlük görevlerinden sonra Koç Holding'te uzun süre üst düzey yöneticilik yapan Hulki Alisbah'ın da İşletme İktisadı Enstitüsü Kurs mezunlarına verdiği ve aynı dergide yayınlanan konferansının ilgili bölümü oldukça dikkat çekicidir (Alisbah, 1959, s.21): "Enstitünün gördüğüm tedris sistemindeki yenilik ve ilerilik hakikaten takdire değer. Siz hadiseleri, teşrih masası başında çalışan bir asistan gibi, fiili vak'aların tahlili ile öğrendiniz. Bu usulün benliğinize

işlemesindeki faydayı hayatta göreceksiniz. Her karşılaştığınız vakıyı okumamış olabilirsiniz. Bu kurs size onu iyi ve kötü taraflarıyla muhakeme ve münakaşa etmek kabiliyetini kazandırdı. O ölçülerle muhakeme edecek, mahzurlarını ayıklayacak, faydalarını artıracak ve çözülmesi güç bir problem gibi size intikal eden hadiseyi en iyi taraflarıyla ortaya koyacaksınız. Bizim gibi müktesebatını kitap sahifelerine bağlayan, tatbikatını ancak hayat laboratuvarında bocalıyarak kendi arayan ve böyle yetişen bir nesle göre sizin bu öğrenim sisteminiz hakikaten gıptaya değer...” Benzer şekilde, enstitüde 1963-1964 yılları arasında eğitim gören Sümerbank Eski Genel Müdür Yardımcısı Ertan Yülek de vak’a metoduna ilişkin izlenimlerini (Yülek, 2015, s.127); “Enstitüde eğitim, vak’a analizi metodu ile yapılıyordu. Önce işletmenin veya yöneticinin başından geçen bir hadise hikâye edilir. Ardından sizin bu olaylar karşısında alacağınız pozisyon, vereceğiniz kararlar, uygulayacağınız metotlar tartışılırdı. Müthiş ufuk açıcı bir şey... Hem de oldukça eğlenceli...” şeklinde ifade etmektedir.

Söz konusu bu olumlu değerlendirme ve vurgulara karşın bir çevre ülkesi olarak Türkiye’de vak’a metodunun uygulanışının daha önce Zeyyat Hatiboğlu’nun zikrettiği üzere pek başarılı olamadığı da belirtilmektedir. Bu bağlamda, vak’a metodunun işletmelerin tek tek ele alınacak kadar büyük ve örnek alınacak kadar emsallerinin bulunduğu bir ortamda kullanılmaya özgü bir yöntem olduğu ve Türkiye gibi monopolistik rekabetten bir hayli uzak bir ülkede gerçekten kullanılma şansının azlığı sebebiyle (İlkin, 1972, s.29) başarılı bir biçimde uygulanmasının pek mümkün olmadığı da zikredilmektedir. Zira, Ali Şakir Ağanoğlu’nun şahsi evrakı arasında yer alan 14 Haziran 1978 tarihli İşletme İktisadi Enstitüsü İhtisas Programının Gözden Geçirilmesi ve Geliştirilmesine İlişkin Çalışma Raporu’nda (Sarıkamış vd., 1978), evrensel nitelikteki vak’alar ile birlikte Türk iş hayatı ve mevzuatı ile ilgili konularda Türk iş hayatından alınmış vak’aların kullanılması gerekliliği net bir biçimde vurgulanmıştır. Nihayetinde, vaka metoduna ilişkin tüm bu eleştirileri, en güzel ve mizahi bir biçimde Grafik 2’de yer alan karikatür özetlemektedir.

5.4. İşletme Alanında Lisans Sonrası/Üstü Eğitimin Ortaya Çıkışı

İşletme alanında lisans sonrası/üstü eğitimden söz edilmesinin (Üsdiken, 2004a; Pazarcık, 2016), İşletme İdaresi İhtisas Programı bağlamında İşletme İktisadi Enstitüsü’nün kuruluşuna bağlamak mümkündür. Dahası, işletme alanında lisans sonrası bir eğitim fikrinin ortaya çıkışını bizatihi Amerikan etkisine bağlamak da mümkündür. Zira, lisans üstü eğitim fikri ilk kez enstitü ile Türkiye’ye gelerek (Üsdiken, 2004a) yüksek öğretim görmüş olanların girebileceği bir program olarak sunulmuştur (Üsdiken, 2009) ve ayrıca, İşletme İktisadi Enstitüsü, Harvard Üniversitesi’nin lisans üstü okulu olan Graduate School örnek alınarak kurulmuş ve o dönemde Türkiye’de lisans üstü düzeyde programlı eğitim veren tek kuruluştur (Şencan, 1990). Benzer şekilde, Pazarcık (2016) da sözlü tarih çalışmasında, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde kurulmuş olan İşletme İktisadi Enstitüsü ve bu enstitüye bağlı olarak oluşturulan İşletme İdaresi Kurslarının işletme yüksek lisans eğitiminin ilk adımları olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir. Söz konusu bu öncü rolü, enstitünün daha sonraki müdürlerinden Kemal Tosun da (Tosun, 1968, s.13); “... üniversite mezunlarımızdan her yıl yüz kadarını, işletme ve müesseselerimizin muhtaç bulunduğu bilgi ve vasıflarla teçhiz etmeğe çalışan İşletme İktisadi Enstitüsü gerek İstanbul Üniversitesi içinde gerek

memleket çapında, üniversite-sonrası (post-graduate) eğitimin önderliğini de yapmış olmaktadır.” diyerek vurgulamaktadır.

Bununla birlikte, *İşletme İktisadı Enstitüsü*'nün, yönetici eğitimini amaç edinen üniversite sonrası bir eğitim kurumu niteliğini taşıdığı vurgulanırken (Tosun, 1981, s.14); Neyzi (1967, s.374) de, enstitüde memleketin kamu ve özel işletmelerinin işletmecilik meselelerinin ele alınacağını ve derinleştirici idarecilik tedrisatı için lisans üstü eğitimi vurgulayacak bir biçimde yüksek tahsil şartının koşulduğunu belirtmektedir (Eczacıbaşı, 1970). Gerçekten de, enstitü talimatnamesi incelendiğinde, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Talimatnamesi'nin 4. Maddesinde; “*Derinleştirici tedrisata kabul edilmek için yüksek tahsil diplomasını haiz bulunmak şarttır.*” ifadesi yer almaktadır (Stone, 1954-1955, s.108).

İşletme İktisadı Enstitüsü'nün işletme alanındaki lisans üstü/sonrası eğitime öncü rolü oynadığı tespitini kurucu kadroda yer alan hocalardan *Zeyyat Hatiboğlu* da desteklemekte ve “*Türkiye’de o yıllardaki işletme yönetimi öğretimi ABD’dekinden çok farklıydı. Biz ABD’deki sistemi ve ilk olarak lisansüstü programı Türkiye’ye getirecektik.*” (Hatiboğlu, 2017, s.38) diyerek hoca grubunun misyonunu ifade etmektedir. Bu ifadeden de açıkça görüldüğü üzere, Türkiye’de işletme alanındaki lisans üstü eğitim fikri doğrudan ABD’den ithal edilmiş bir fikirdir. Benzer şekilde, *Zeyyat Hatiboğlu* örneğin yine *Harvard Business School* olduğunu vurgulayarak (Hatiboğlu, 2007, s.13; Gürsoy, 2004, s.18); “*Business School bir yüksek lisans okuluydu. İngiltere’de buna “graduate school” derlerdi. Türkiye’de o yıllarda yüksek lisans veren bir fakülte yoktu. Bizim kuracağımız İşletme İktisadı Enstitüsü, yüksek lisans eğitimi verecekti. Yani buraya ancak üniversite mezunları girebilecekti.*” demektedir. Esasında, enstitü kuruluşundan önce eğitim programına alınacak öğrencilerin yüksek tahsilli olup olmaması ile ilgili bir netlik bulunmadığı ve fakat buna daha sonra karar verildiği anlaşılmaktadır. Bu hususta, *Zeyyat Hatiboğlu*'nun dönemin önemli dergilerinden *Forum*'da yer alan yazısında (Hatiboğlu, 1955, s.18); “*Henüz kat’i olarak tesbit edilmemiş olmakla beraber, bu enstitüye üniversite mezunları alınacak ve tedrisat her gün sekiz-on saat ders olmak üzere devam edecektir.*” şeklinde bir değerlendirme yaptığı düşünülürse bu durum daha iyi anlaşılmaktadır.

5.5. İş Dünyasının İşletme Eğitimine Aktif Katılımı

İşletme İktisadı Enstitüsü'nün kuruluşunun, Türkiye’deki işletme eğitimi bağlamında bir diğer önemli etkisi ise, işletme eğitime ilişkin yükseköğretimin pratik dünya veya iş dünyası ile yakınlaşması ve buluşması olduğu söylenebilir. Zira, esasında Amerikalıların da, Türkiye’de bu tarz bir enstitü kurma girişimlerinin altında açık bir biçimde Türkiye’de bir iş/endüstri yönetici/elit sınıf oluşturma gayretinin olduğu açıktır. Söz konusu bu pratik dünya veya iş dünyasının işletme eğitime aktif bir biçimde katılımının İşletme İktisadı Enstitüsü örneğinde, Amerikalıların isteği üzerine enstitü kurucu hoca kadrosunda akademiden ziyade akademi ile birlikte iş dünyasından da isimlere yer verilmesi ve ayrıca enstitünün yönetim kurulunda da o dönemin önemli iş adamlarının bulundurulması gibi iki türlü bir tezahürü olmuştur.

Yukarıda bahsi geçen hususta, Amerikalıların model alınan örnek olan *Harvard Business School*’dan hareketle, Türkiye için de benzer bir yapı kurmayı tasavvur ettikleri ve bu bağlamda da bu yapının sadece üniversitenin güdümünde olmasını istemeyip bir şekilde o dönem için çok fazla yakın olmayan akademik dünya ile iş dünyasını bir araya getirmeyi misyon edindikleri görülmektedir (Oluç, 1973). Buna göre, *Nejat Eczacıbaşı*’nın aktardığı üzere, bir grubun Türkiye’ye gelerek incelemeler yaptığı şu ifadelerden anlaşılmaktadır (Eczacıbaşı, 1998, s.237): “1950’li yılların başında yüksek düzeyde bir sanayici grubu İstanbul’da bir süre incelemelerde bulduktan sonra çeşitli yörelerdeki sanayi bölgelerini gezmişti. O gezinin sonunda, Türkiye’de de iş yönetimi sorunlarıyla uğraşan bir enstitü kurulması düşüncesi ortaya çıktı.” Söz konusu süreci ve enstitünün kuruluşunu *Zeyyat Hatiboğlu* ise şöyle ifade etmektedir (Pazarcık, 2016, s.13):

“İkinci Dünya harbinden sonra Amerikalılar Türkiye’ye geliyor ve diyorlar ki ‘burada bütün her şey var fakat işletme yönetimi ile ilgili doğru dürüst bir şey yok, eğitim yok... Buraya işletme eğitimi verecek bir eğitim altyapısı kurmak lazım... O zamanlar işletme yüksek lisans programını Türkiye’de hiç kimse bilmiyor. Biz gelişmeler üzerine Harvard’a gidiyoruz ama biz de ne olduğunu bilmiyoruz... Enstitü’nün ilk kurucuları diyorlar ki ‘üç kişi sizin heyetten, üç kişi bizim heyetten iki kişi de iş hayatından eğitim görecektmiş kişiler bulalım. Bunları Harvard İşletme Okulu’na gönderelim. Orada bir yıllık bir eğitim görsünler ve gelince de bu Enstitü’yü açsınlar.”

Buna göre, o dönemde Ford Vakfı’nın söz konusu enstitüyü ilkin *İstanbul Ticaret Odası* nezdinde kurmak istediği ve fakat daha sonra kendisi de *Türk-Amerikan Üniversiteliler Derneği* başkanlığı dolayısıyla Amerikalılarla yakın ilişkileri olduğu anlaşılan (Örnek, 2013) *Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc*’ın girişimiyle ve iş adamlarının aktif katılımı şartıyla İstanbul Üniversitesi’nin devreye girdiği görülmektedir (Oluç, 2006, s.42): “*İstanbul Ticaret Odası enstitünün kendisine bağlı olması yolunda epey çaba harcadı ise de Prof. Dr. Ömer Celal Sarc, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’ne bağlı olarak kurulması hususunda ilgilileri ikna etti. Etti ama bu kez de şöyle bir sorun ortaya çıktı: Ford Vakfı bu işi finanse etmek için, Türk iş adamlarının da katkıda bulunmalarını istiyordu.*” Her ne kadar *İstanbul Ticaret Odası* nezdinde bulunduğumuz girişimlerde, oda yetkililerinin odanın bu girişime dahil konusunda kendilerinde bilgi ve/veya belge bulunmadığını zikretmelerine karşın, kurucu kadroda yer alan hocaların anlatılarında bu hususta büyük oranda mutabakat vardır. Sarc’ın söz konusu bu girişimiyle birlikte enstitünün üniversite çatısı altında yer almasını kabul eden Amerikalıların bu kez de enstitü yönetim kurulunda iş adamlarına yer verilmesi şartı, enstitü kuruluşunu zora sokmaktadır. Zira, bu hususta *Mükerrem Hiç* (Hiç, 2012, s.153); “*Amerikalılar enstitünün yönetimine iş adamlarının katılmasını uygun görüyorlardı. Ne var ki, bu istekleri üniversite mevzuatına ve ananesine aykırı geliyordu. Fakat bu sefer de, Enstitü’nün, üniversiteye değil, İstanbul Ticaret Odası’na bağlı olarak veya bağımsız kurulması söz konusu edilmeye başlandı. Ord. Prof. Ö. Sarc ile birlikte Prof. Hıfzı Timur ile Ord. Prof. Sulhi Dönmezer’in gayretleriyle yönetim kurulunda iş adamlarının mevcudiyetini içeren Enstitü Statüsü üniversite senatosundan geçirilebildi.*” diyerek söz konusu krize işaret etmektedir. Buna karşın alıntıdan da görüldüğü üzere, yine Sarc’ın girişimi ve İstanbul Üniversitesi’nin iki hukuk profesörünün katkısı ile enstitü yönetmeliği ve mevzuatı iş adamlarının da enstitüye üye olacak bir

biçimde çıkmasını sağlamıştır. Bu hususa ilişkin olarak Oluç ise o dönem yaşanan krizi ifade ederek (Oluç, 2006, s.42-43); “...bir enstitü yönetmeliğinin Üniversite Senatosu’ndan geçmesi gerekiyordu. Oysa, üniversite, Rektör Sıddık Sami Onar’ın ifadesi ile “bir lonca” idi. Üniversite dışından kimseler, oluşturulacak genel kurulda ve yönetim kurullarında görevlendirilemezlerdi. Uzun tartışmalardan sonra, Prof. Hıfzı Timur ve Ord. Prof. Sulhi Dönmezer’in çabaları ile senatodan geçebilecek bir enstitü yönetmeliği hazırlandı.” demektedir. Enstitünün ilk yönetim kurulunda iş dünyasını temsilen yer alan Nejat Eczacıbaşı ise, enstitünün üniversite bünyesinde kuruluşunu meşruiyet bağlamında açıklamakta ve şöyle ifade etmektedir (Eczacıbaşı, 1982, s.179; Eczacıbaşı, 1998, s.238): “Önce enstitünün özerk olması düşünülmüş ve bunun hiçbir kuruluşa bağlı bulunmaması gereği savunulmuştu. Buna karşın, enstitünün tüzel kişiliği bulunan ve birçok alanlarda özerk bir kurum olan İstanbul Üniversitesi’ne bağlanması daha gerçekçi görünüyordu. İşletmecilik, ülkede henüz yeni bir kavramdı. Bunun anlatılması ve tanıtılması üniversitenin yardımıyla daha kolay olacaktı.” Sonuç olarak enstitü yönetmeliğinin 5. Madde c bendi, özel sektör üyelerinin yönetim kurulunda temsiline cevaz verecek şekilde, enstitü üyelerini aşağıdaki gibi düzenlemiştir:

“Enstitüye devamlı ilmî ve maddi müzaheret göstermeği ve Yönetim Kurulunca tesbit edilecek asgari miktarda teberruda bulunmayı kabul eden ticaret odaları, sanayi odaları, borsalar ve bankalar gibi iktisadi teşekküller ile resmî daire ve hususi müesseselerin, bu teşekküllerce her iki yılda bir seçilecek birer mümessili”

Yönetmelik sorununun aşılması üzerine Nejat Eczacıbaşı, Vehbi Koç, Şahap Kocatopçu, Şakir Eczacıbaşı, Bülent Yazıcı, İzzet Akosman başta olmak üzere birçok iş dünyası temsilcisinin enstitü yönetim kurulunda yer aldığı görülmektedir. Enstitünün kuruluşunda Ko-Direktör olarak görev yapan Robert Stone da, iş adamlarının Türkiye’de geniş çapta bir İşletme İktisadi Enstitüsü kurulması ihtiyacını duyduklarını belirterek buna ilişkin referans olarak enstitü üyelerinden Bülent Yazıcı’nın 30 Kasım 1955 tarihinde Robert Kolejde yaptığı konuşmayı vermektedir (Stone, 1954-1955, s.106). Ağanoğlu (2001, s.289), özellikle Nezih Neyzi’nin enstitü ile iş dünyası arasındaki ilişkilerin yürütülmesinde ve enstitüye üye kaydedilmesi ile öğrenci temininde büyük faydaları olduğunun altını çizmektedir. Neyzi (1987, s.64) de, Şahap Kocatopçu ile enstitü çatısı altında tekrar nasıl buluşup birlikte çalışma imkânı bulduklarını şöyle anlatmaktadır: “...İşletme İktisadi Enstitüsü’nde müdür yardımcısı iken Yönetim Kurulunda Şahap Kocatopçu’yla tekrar karşılaştık. İşletme İktisadi Enstitüsü özel statüsüne göre üye firmalardan ve İktisat Fakültesinden oluşan bir Yönetim Kuruluna bağlı idi.” Benzer şekilde Şakir Eczacıbaşı da anılarında, enstitü ile iş dünyası ilişkisinin kurulmasında Nejat Eczacıbaşı ile Vehbi Koç’un büyük çaba gösterdiğini ve önde gelen iş adamlarının desteğini sağlamak için uğraş verdiklerini belirtmektedir (Eczacıbaşı, 2010, s.293). Ali Şakir Ağanoğlu’nun yayınlanmamış şahsi evrakı içinde yer alan ve enstitüye üye olan firmaların listesini gösteren iki belgeden anlaşıldığı üzere, söz konusu bu çabalar sonucu aralarında Vehbi Koç Müessesesi, TSKB, İş Bankası, Yapı Kredi Bankası, Burla Biraderler A.Ş., Doğan Sigorta A.Ş., Garanti Bankası gibi özel sektör işletmeleri ile birlikte Sümerbank ve Etibank gibi kamu işletmelerinin de bulunduğu yaklaşık 123 işletme enstitüye üye olmuş ve yılda 2500 lira aidat ödemeyi ve enstitüye öğrenci göndermeyi kabul etmişlerdir (Neyzi, 1987). Söz konusu ilişki izleyen yıllarda da devam etmiş Nejat Eczacıbaşı ve

Vehbi Koç gibi isimler enstitü mezuniyet törenlerine de katılmışlardır. Örneğin, *Vehbi Koç* 1977 yılında enstitünün 20. Dönem gündüz ve 2. Dönem gece İşletmecilik İhtisas Programları mezuniyet töreni onur konuğu olarak bir konuşma yapmış ve “üniversite ile iş dünyası arasında işbirliği kurmanın, pratik ve nazari bilgilerin birleştirilmesinin” öneminden bahsetmiştir (Koç, 1977, s.1). Bu bağlamda, o dönem için İşletme İktisadi Enstitüsü’nün, özellikle Türkiye gibi işletmecilik okullarının iş hayatıyla sınırlı ilişkilere sahip olduğu bir ülkede önemli bir istisna teşkil ettiği belirtilmektedir (Özalp, 1972).

Şekil 3: Vehbi Koç’un 20.Dönem Gündüz ve 2. Dönem Gece İşletmecilik İhtisas Programları Mezuniyet Töreni Konuşması

Kaynak: Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonlar Vehbi Koç Gazete Kupürleri Koleksiyonu.

Enstitü yönetim kurulunda iş adamlarının bulunması yanında enstitüde görev alacak kurucu kadrodaki hocaların seçiminde de Amerikalıların isteği üzerine iş dünyasından katılım sağlandığı görülmektedir. Buna göre, üniversite dışından o dönem *Mobil Oil Türkiye* firmasında çalışan *Nezih Neyzi* ile *Ziraat Bankası* müfettişlerinden *Ali Şakir Ağanoğlu*’nun da Harvard’a gidecek ekibe dahil edilmiştir (Oluç, 2006, s.43). *Ali Şakir Ağanoğlu* bu seçimi yayınlanmamış hatıralarında aşağıdaki biçimde nakletmektedir:

“Enstitüde hocalık edecek kimselerin yalnız profesörler arasından seçilmesini doğru bulmayan Amerikalılar iş hayatında tecrübesi olan kimselerin de alınmasını tavsiye

etmişler. Bu tavsiye üzerine, Üniversite, Enstitüde çalışmak üzere seçtiği beş kişiden üçünü üniversite içinden doçentlerden, diğer ikisini de birisi ben olmak üzere, hariçten seçti.”

Nezih Neyzi ise, enstitü kurucu hoca kadrosuna seçilmesini (Neyzi, 1990, s.4); “...Marketing dersini okutacak bir eleman aranmış. Ben de Robert Kolej’de İstatistik dersleri vermeye başlamıştım. Hem Mobil’de çalışıyor hem de haftada üç saat ders veriyordum. Üniversitede bu dalda öğretim yapan eleman bulunamayınca dışarıdan bu iş ile ilgili kişiler aranmış ve sonunda, Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc bana Üniversiteye gelmemi teklif etmişti. Bir yıl Harvard Business School’da özel eğitim görüp örnek olay yazmasını ve bu yeni sistem ile eğitim yapmasını öğrenecektim. Buna karşılık beş yıl zorunlu hizmet ve üniversite dışında çalışmamak şartı koşuluyordu. Koşulları kabul edip Harvard Üniversitesi’nde Marketing üzerine çalıştım ve vak’a (örnek olay) yazdım.” şeklinde açıklamaktadır. Neyzi’nin ifadelerine karşın kurucu hocaların anlatılarında çelişkiler olduğu ve Ağanoğlu’nun yayınlanmamış hatıralarında olayların farklı bir biçimde geliştiği; zira Neyzi’yi hoca olarak kendisinin önerdiğine ilişkin şu ifadeler ise dikkat çekicidir:

“1954 yılının Ağustos ayında sınıf arkadaşım olan Cihat İren telefonla arıyor. Enstitüden bahsediyor. Hoca olarak yetiştirmek için iş hayatından eleman arandığını söylüyor. Benden isim istiyor. Siyasi nedenlerle ben bankada huzursuz olduğum için teklifi kabul ediyorum. Bu arada Nezih Neyzi Bey’in ismini de veriyorum. O da kabul edilince 26 Ağustos 1954’te havaalanından A.B.D.’ye uçtuk.”

Nihayetinde hem Neyzi hem Ağanoğlu kurucu hoca grubuna seçilerek ABD’de *Harvard Business School*’da eğitim görmek üzere seçilmiş bulunan 5 kişilik ekibe dahil olmuş ve bir yıllık eğitim süresinin sonucunda enstitüde göreve başlamışlardır.

6. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada incelenen yayınlanmış ve yayınlanmamış anlatılar, Türkiye’deki işletme eğitimine ilişkin 1950’li yıllarla birlikte ortaya çıkan Amerikan etkisinin işletme yükseköğretiminde hem kapsam hem de içerik bağlamında önemli etkilere yol açtığını göstermektedir. Bir kere, bu etki halihazırda var olan işletme eğitiminin hüviyetini değiştirerek yereldeki kökeninden kopmasına ve başka bir mecrada ilerlemesine neden olmuş, ayrıca öğretim yöntemlerini de etkileyerek vak’a metodu gibi daha pratik yöntemlerin girişi ve yayılımı ile sonuçlanmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın hem genel olarak işletme ve yönetim tarihi yazınına hem de özelde yönetim bilgisi yazınına muhtemel ve farklı düzeylerdeki katkılarını sıralamak mümkündür.

Çalışmanın ilk katkısının, işletme disiplininin, özellikle Türkiye’de işletme disiplinine göre daha köklü ve o dönem için kurumsallaşmış bir disiplin olan iktisattan hem içerik hem de üniversiter bir birim olarak ayrışarak bağımsız bir hüviyet kazanması hususunu daha önce yazında neredeyse hiç başvurulmamış kaynaklar üzerinden ortaya koymasındadır. Dahası, bu katkıyı çalışmada kullanılan *Ali Şakir Ağanoğlu*’nun yayınlanmamış şahsi arşivi bağlamında ele alırsak, iddia ettiğimiz katkı

potansiyelinin bir hayli arttığı da zikredilebilir. Sonuç olarak, bu ayrışmanın (oto)biyografik malzemeler bağlamında vurgulanması dahi önemli bir katkıdır. İkinci olarak katkı bahsinde vurgulanması gereken husus, vaka metodunun işletme eğitimi bağlamında Türkiye’ye transferindeki süreç ve aktörleri zihniyet yapılarını dahi gösterecek bir biçimde ele alınmasıdır, ki bu husus belki de sadece anı, hatırat ve (oto)biyografi türü ben anlatılarının analizi (Karahasanoğlu, 2019a; Karahasanoğlu, 2019b) ile mümkündür. Bu katkıyı daha iyi anlatabilmek için, ilgili bölümde yer verilen öğrenci karikatürünün eleştirel görselliği ile metodu ilk uygulayanlardan birinin özeleştirisinin dahi, metodun var olan meşruiyetini ve bu bağlamdaki uygulamasını sekteye uğratmaya yetmediğini hatırd tutmak gerekmektedir. Dahası, vaka metodunun transferinin ve adaptasyonunu yönetim bilgisi transferi bağlamında düşündüğümüzde, transfer sürecinde vaka metodunun, içerik olarak alınışı yanında mekânsal özelliklerin dahi transfer edilen ülkedeki uygulamadan kopya edilecek bir biçimde öykünmeye konu olduğu görülmektedir.

Çalışmanın bir diğer önemli katkısı ise, günümüzde dahi akademinin önemli gündem maddelerinden biri olan akademik dünya ile uygulama dünyası arasındaki ilişkilerin inceleme özelindeki alan olan işletme alanındaki soy kütüğünün çıkarılmış olmasıdır. Dahası, evrensel düzeyde her daim “fildişi kule” metaforuyla nitelendirilen üniversite kurumunun, işletme alanı özelinde iş dünyasıyla kurduğu “gönülsüz” ilişkinin sebepleri ve sonuçlarının neler olduğu da çalışma sonucunda bütünlüklü bir biçimde betimlenmiştir. Zira, çalışmanın bulguları göstermektedir ki; Amerikan etkisi, sadece öğretimin içeriği ve yöntemi ile sınırlı kalmamış, dahası uygulamanın ve iş dünyası pratiklerinin o dönem için adeta bir “kapalı kutu” niteliğindeki üniversiteyi de dönüştürmüştür. Bu bağlamda, o döneme değin “piyasanın” ihtiyaçlarını pek de göz önünde bulundurmadan eğitim yapan üniversite kurumunun bu etkiyle birlikte daha piyasa ve uygulama odaklı bir eğitim içeriği ve yaklaşımını benimsediği hem enstitünün derslerinin bir işletmenin işlevsel bölümlerine karşılık gelecek şekilde belirlenmesinden hem de enstitü kurucu hocalarının akademi dışında uygulama dünyasından seçilmesinden de anlaşılmaktadır.

Çalışmanın belki de en önemli katkısının, işletme eğitiminin Amerikanizasyonunu biri yayınlanmamış olmak üzere anı, hatırat ve (oto)biyografi gibi, hem iktisat hem de özellikle işletme tarihi alanlarında kaynak olarak kullanımının çok ama çok sınırlı olduğu (Yalçınkaya & Koraltürk, 2018; Koraltürk & Yalçınkaya, 2019) bir alanda, bu tür kaynaklar üzerine bir anlatı inşa etmeye girişmesi olduğu söylenebilir. Zira, her ne kadar Türkiye’de bu türlere ilişkin bir ilgi olduğu söylene de (Kırmızı, 2013), hem yönetim ve organizasyon alanında hem de bu alanın alt alanı olan işletme ve yönetim tarihi alanındaki görgül ilgi yok denecek düzeydedir (Koraltürk & Yalçınkaya, 2019). Bu çalışmada yapılan analiz daha ziyade bireysel düzeydeki ben anlatılarına dayanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın ileride bireysel anlatıları destekleyecek daha geniş kapsamlı ve farklı kaynaklara dayalı bir arşiv verisi ile desteklenerek revize edilmesi ve bu bağlamda bulguların bu arşiv verileriyle desteklenerek güçlendirilmesi de düşünülmektedir.

Yazar Katkısı

Akansel Yalçinkaya çalışmanın kuramsal çerçevesini ve ilgili yazın kısmını oluşturmuştur. Murat Koraltürk yönetim bilgisi transferinin bağlamı bölümünü oluşturmuştur. Akansel Yalçinkaya ve Murat Koraltürk çalışma için verileri toplamıştır. Akansel Yalçinkaya veri analiz kısmını yapmıştır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

Bu araştırma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

Teşekkür

Çalışmaya ilişkin görüş ve önerilerini paylaşan ve ayrıca bazı kaynaklara ulaşmamızda yardımcı olan Behlül Üsdiken'e, yine çalışmaya ilişkin fikirleri bizimle paylaşan Yener Pazarcık'a, İşletme İktisadi Enstitüsü'ne ilişkin bilgiler veren Hayri Ülgen ve Sera Özbaşar'a, Ali Şakir Ağanoğlu'nun İşletme İktisadi Enstitüsü'ne dair hatıra ve belgelerinden yararlanmamızı sağlayan merhum Ümit Değer Onur ve Nurhan Onur'a ve bazı eserlere ulaşmamızda yardımları olan İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kütüphanesi'nden Memduh Dinçe çok teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Ağanoğlu, A. Ş. (tarihsiz). *Yayınlanmamış hatıralar*.

Ağanoğlu, A. Ş. (1959). *İsviçre'deki işletme idaresi enstitüleri*. İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsüne Sunulan Yayınlanmamış Rapor.

Ağanoğlu, A. Ş. (1995). *İşletmede insan ilişkileri*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Vakfı Yayınları.

Ağanoğlu, A. Ş. (2001). Dr. Nezih. H. Neyzi. içinde *Nezih Neyzi'ye armağan*. (Ed.) Tunç Tayanç. İstanbul: Pazarlama ve Kamuoyu Araştırmacıları Derneği.

Alisbah, H. (1959). İşletmecilik: tanınmış işletmeci Hulki Alisbah'ın işletme iktisadi enstitüsü Kurs mezunlarına verdiği konferans. *İktisadi Yürüyüş*, 20(369), 3-24.

Apaydın, M. (2008). Making a case for the case method in Turkey. *Journal of Management Development*, 27(7), 678-692.

Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Deringil, S. (1994). *Denge oyunu: ikinci dünya savaşı'nda Türkiye'nin dış politikası*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Djelic, M. L. ve Sahlin-Andersson, K. (Eds.). (2006). *Transnational governance: institutional dynamics of regulation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Djelic, M. L. (2001). *Exporting the American model: The post-war transformation of European business*. Oxford: Oxford University Press.

Erçek, M. ve Günçavdı, Ö. (2016). Imprints of an entrepreneur and evolution of a business group, 1948–2010. *Business History*, 58(1), 89-110.

- Erçek, M. ve Üsdiken, B. (2011). İşletme İktisadı: Türkiye'de bir akademik disiplinin oluşumu, gelişimi ve sönüşü, Ertuğrul Tokdemir, Öner Günçavdı ve Saime Suna Kayam, (Ed.), İçinde *Prof. Dr. Haydar Kazgan'a armağan: Yakın Tarihimizin İktisadi Panoraması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Erdem, M. ve Rose, K. W. (2000). American philanthropy in republican Turkey: The Rockefeller and Ford foundations. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 131-157.
- Erken, A. (2015). The Rockefeller foundation, John Marshall and the Development of the humanities in modern Turkey: 1950-1965, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 20(38), 113-144.
- Erken, A. (2016). Negotiating Politics, Informal Networks and the Ford Foundation Projects in Turkey during the Cold War. *International Journal of Turcologia*, 11(21), 5-22.
- Erken, A. (2017). Soğuk savaşın kurumsal araçları: ODTÜ ve Robert koleji mühendislik fakültesi, 1950-1970, *Tarihin peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18, 25-42.
- Erken, A. (2018). *America and the making of modern Turkey: Science, culture and political alliances*. New York: IB Tauris.
- Eczacıbaşı, N. (1970). Sevk ve idarecilik: Türkiye'nin kalkınmasında temel unsur. içinde *II. Türkiye sevk ve idarecilik kongresi*. İstanbul: Türk Sevk ve İdare Derneği.
- Eczacıbaşı, N. (1982). *Kuşaktan kuşağa*. İstanbul: Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.
- Eczacıbaşı, N. (1998). *Yeni bir Türkiye: yazı, konuşma ve söyleşilerinden seçmeler*. İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.
- Eczacıbaşı, Ş. (2010). *Çağrışımlar tanıklıklar dostluklar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1946). *Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilâtı*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi: İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yayınları.
- Ford Foundation (1963). *The Ford foundation in Turkey 1952-1962*. Ankara: Ford Foundation.
- Ford Foundation (1968). *The Ford foundation in Turkey 1952-1967*. Ankara: Ford Foundation.
- Günçavdı, Ö. (2018). İstanbul Teknik Üniversitesinde iktisat bilimi ve iktisat eğitiminin yüz yılı. *Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 96-147.
- Gürsoy, M. (1999). *İzmir mozağinde belirgin taşlar*. İzmir: Kendi Yayını.
- Gürsoy, C. T. (Ed.). (2004). *Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu'na armağan*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- Hall, H. P. (1963). *An American Foundation and Technical Assistance*. New York: Ford Foundation.
- Hansen, P. (2004). Writing business history without an archive: newspapers as sources for business history, possibilities and limitations, (Ed.) Carl-Johan Gadd; Staffan Granér, Sverker Jonsson, Ulf Olsson, içinde *Markets and embeddedness: essays in honour of Ulf Olsson*, Göteborg Ekonomisk-Historiska Institutionen Göteborg University, s.99-120.
- Hatiboğlu, Z. (1955). İşletme iktisadi enstitüsü, *Forum Dergisi*, 1 Kasım, 17-18.
- Hatiboğlu, Z. (2002). *Sıradışı bir iktisat bilimi arayışında 60 yıl*. İstanbul: Lebib Yalkın.
- Hatiboğlu, Z. (2004). *Başka bir iktisat, başka bir iktisatçı*. İstanbul: Lebib Yalkın.
- Hatiboğlu, Z. (2005). *1925'den bugüne yaşam, bilimadamı, İktisat ve Hüziün*. İstanbul: Lebib Yalkın.
- Hatiboğlu, Z. (2007). *İktisat bilimine ayrıcalık getiren yaşam*. Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Hatiboğlu, Z. (2008). *Sıradışı bir iktisat bilimi arayışında 62 Yıl*. Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Hatiboğlu, Z. (2009). *Sıradışı Bir iktisat hayali peşinde 63 yıl*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Hatiboğlu, Z. (2017). *Hayatım iktisat: sıradışı bir iktisat bilimi hayali peşinde bir ömür*. Trabzon: Serander Yayınları.
- Hatiboğlu, Z. ve Kuğu, F. (2010). *Trabzon ve iki Trabzonlu: tarih, kültür ve iktisat bilimine dair çeşitlemeler ve özgeçmişler*. Trabzon: Serander Yayınları.

- Hiç, M. (2012). *Üniversite ve politika hayatım: anılar ve analizler*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Hiç Gencer, A. ve Hiç Birol, Ö. (2013). *Türkiye’de iktisat bilimi eğitimi tüneline iki öncü Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu ve Prof. Dr. Mükerrerrem Hiç*. İstanbul: Beta Yayınları.
- İktisat Fakültesi Mecmuası. (1985). *Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarca’na armağan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- İlkin, S. (1972). 1920-1960 döneminde Türkiye’deki iktisat ve ticaret eğitimi ile ilgili kuruluşların gelişimi tarihi üzerine bir deneme. (Ed.) Fikret Görün, *Türkiye’de üniversitelerde okutulan iktisat üzerine*, Ankara: ODTÜ Yayınları, 3-38.
- İstanbul Üniversitesi İktisat fakültesi işletme iktisadı enstitüsü talimatnamesi. (1954). İstanbul: Sermet Matbaası.
- İşletme İktisadı Enstitüsü. (1958). *İstanbul üniversitesi iktisat fakültesi işletme iktisadi enstitüsü tedrisat programları ve işletmecilik ihtisas programı yıllığı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü.
- İşletme İktisadı Enstitüsü. (1963). *İstanbul üniversitesi işletme iktisadi enstitüsü 1961-1962 yıllığı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü.
- İşletme İdareciliği Bilimlerini Etüd ve Yayma Derneği. (1963). *Türkiye’de işletmecilik: açık oturum*. İstanbul: İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Karabulut, M. (2006). Bir bilim adamının yaşamı: Prof. Dr. Mehmet Oluç. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 1 (1).
- Karahasanoğlu, S. (2019a). Ben-anlatıları: tarihsel kaynak olarak imkânları, sınırları. *Turkish History Education Journal*, 8 (1), 211-230.
- Karahasanoğlu, S. (2019b). Ben-anlatıları. M. Y. Ertaş (Ed.) *Tarih bilimi ve metodolojisi* (s. 282-284). İstanbul: İdeal Kültür.
- Karakaş, N. (2013). *Türk-Amerikan siyasi ilişkileri (1939-1952)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Kırmızı, A. (Hazırlayan). (2013). *Otur baştan yaz beni: oto/biyografiye taze bakışlar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Kipping, M., Engwall, L. ve Üsdiken, B. (2008). Preface: The transfer of management knowledge to peripheral countries. *International Studies of Management & Organization*, 38(4), 3-16.
- Koç, V. (1977). 20. dönem gündüz ve 2. dönem gece işletmecilik ihtisas programları mezuniyet töreni onur konuğu Vehbi Koç’un konuşması. *İşletme İktisadı Enstitüsü Haber Bülteni*, 6(6), 1-5.
- Koçak, C. (1996). *Türkiye’de milli şef dönemi (1938-1945)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2015). *Türkiye’de iki partili siyasi sisteminin kuruluş yılları (1945-1950): ordu, din, hukuk, ekonomi ve politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koraltürk, M. ve Yalçinkaya, A. (2019). Kurum ve sektör tarihi, iş insanı ve yönetici hatırat, biyografi ve otobiyografilerinin iktisat ve işletme tarihi kaynağı olarak değeri ve önemi. (Ed. Rıfat Bali, Murat Koraltürk, Akansel Yalçinkaya). *Kurum ve sektör tarihi, iş insanı ve yönetici hatırat, biyografi ve otobiyografi kitapları bibliyografyası (1932-2018)*. (11-34). İstanbul: Libra Kitap.
- Lanza, A. R. (1957). *Business education in the republic of Turkey*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, New York University.
- Lanza, A. R. (1961). *Ticaret eğitiminin tarihi ve prensipleri*. Ankara: İstiklal Matbaası.
- Neyzi, L. (1999). *Küçük hanımından rubu asırlık adamı: Nezihe Neyziden oğlu Nezihe Neyzi’ye mektuplar 1947-1948*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Neyzi, N. H. (1967). Sevk ve idare eğitimi, içinde *Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim*, İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, 370-91.
- Neyzi, N. H. (1987). *Pendik: devletçilik, karma ekonomi, özel sektör*. İstanbul: Peva Yayınları.

- Neyzi, N. H. (1990). *Pazarlama ve dağıtım araştırmaları: Türkiye'deki uygulamalar*. İstanbul: Peva Yayınları.
- Neyzi, N. H. (2016). *Osmanlılıktan cumhuriyete kıztoprak anıları*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Oluç, M. (1955). Amerika'nın yardım stratejisi, *İktisadi Uyanış*, 9(76), 12-22.
- Oluç, M. (1965). The importance of managers in economic development and managers' training in Turkey, *RCD colloquium on common problems of economic growth*, Tehran: regional co-operation for development, 36-38.
- Oluç, M. (1972). İşletme Fakültesinin Kuruluş ve Gelişmesi, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-11.
- Oluç, M. (1973). Türkiye'de İşletmecilik Eğitimi ve Öğretiminin Tarihçesi, *Sevk ve İdare Dergisi*, 8(63), 9-13.
- Oluç, M. (2006). *Temel Pazarlama Kavramları*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Örnek, C. (2012). 1950'li yıllarda Amerikan sosyal bilim anlayışının Türkiye'de disiplinler üzerinde yarattığı metodolojik ve tematik etkileri, *Toplum ve Bilim*, 123, 204-231.
- Örnek, C. (2013). Hegemonya mücadelesi bağlamında filantropi ve sosyal bilimler: 1953 Yalova konferansı örneği, *Amme İdaresi Dergisi*, 46 (3), 141-166.
- Örnek, C. (2015). *Türkiye'nin soğuk savaş düşünce hayatı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Özalp, Ş. (1972). *Yeni gelişmeler karşısında işletme yöneticileri ve işletmecilik eğitimi*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Pazarcık, Y. (2016). Türkiye'de işletme yüksek lisans eğitiminde ilk adım: işletme idaresi kurslarına ilişkin bir sözlü tarih çalışması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 45, 9-25.
- Renders, H., De Haan, B., & Harmsma, J. (Eds.). (2016). *The biographical turn: lives in history*. London: Taylor & Francis.
- Rose, K. W. (2003). American foundations in modern Turkey: The Rockefeller and Ford foundations, içinde *American foundations in Europe: Grant-giving policies, cultural diplomacy and trans-atlantic relations, 1920-1980*, içinde (Ed.) Giuliana Gemelli ve Roy MacLeod Bruxelles: P.I.E.-Peter Lang and Presses Interuniversitaires Europeennes.
- Rose, K. W. (2008). The Rockefeller Foundation's Fellowship Program in Turkey, 1925-1983. *Symposium on The First Turks in America*, İstanbul: Yeditepe University.
- Sahlin-Andersson, K. ve Engwall, L. (2002). Carriers, flows, and sources of management knowledge, içinde Kerstin Sahlin-Andersson ve Lars Engwall (Eds.), *The expansion of management knowledge: Carriers, Flows, and Sources*. (pp. 3-32). Stanford, CA: Stanford Business Books.
- Sander, O. (1979). *Türk-Amerikan ilişkileri: 1947-1964*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Sargut, A. S. (2001). İşletme yönetimi. cumhuriyet döneminde Türkiye'de sosyal bilim II. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, p.77-95.
- Sarıkamış, C., Kobu, B., Peker, A., Kurtuluş, K., Koçel, T. ve Gönenli, Ü. (1978). *İşletme İktisadı enstitüsü ihtisas programının gözden geçirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin çalışma raporu*. İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Enstitüsü.
- Spiekermann, U. (2016). Why biographies? actors, agencies, and the analysis of immigrant entrepreneurship. içinde *Immigrant Entrepreneurship: The German-American Experience since 1700*, (Ed.) Hartmut Berghoff ve Uwe Spiekermann, (37-51). Washington, DC: GHI.
- Stone, R. E. (1954-55). İstanbul üniversitesi işletme iktisadı tedrisatı. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 16(1-4), 89-116.
- Stone, R. E., Hiç, M. ve Neyzi, N. H. (1954). *A forum on Turkey: key to the near east*. Sponsored by the Student Faculty Council of the College of Business Administration.
- Şencan, H. (1990). İşletme iktisadı enstitüsünün tarihsel gelişimi. *İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi*, Temmuz, 1-9.

- Tayanç, T. (2001). *Nezih neyzi'ye armağan*. İstanbul: Pazarlama ve Kamuoyu Araştırmacıları Derneği.
- Tekeli, E. (1959). İstanbul iktisat fakültesi işletme iktisadı enstitüsü. *İktisadi Yürüyüş*, 20(369), 6-23
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2013). *Dış siyaseti ve askeri stratejileriyle ikinci dünya savaşı türkiyesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2014). *İktisadi politikaları ve uygulamalarıyla ikinci dünya savaşı türkiyesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tosun, K. (1968). İşletme fakültesinin fonksiyonları. *İktisat Dergisi*, 4(45), 13-18.
- Tosun, K. (1974). İşletme iktisadı enstitüsü'nün amaçları ve eğitim metodu. *İşletme İktisadi Enstitüsü Haber Bülteni*, 1(1), 2-4.
- Tosun, K. (1981). Yönetici eğitimi sorunu. *İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 12, 5-19.
- Uslu, N. (2000). *Türk-Amerikan İlişkileri*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Uştuk, O. (2016). Aşk örüntüleri üzerine bir anlatı analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 59-70.
- Üsdiken, B. (2003). Türkiye'de iş yapmanın ve işletmenin akademikleştirilmesi, 1930-1950. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(1), 119-147.
- Üsdiken, B. (2004a). The French, the German and the American: Higher education for business in Turkey, 1883-2003 1. *New Perspectives on Turkey*, 31, 5-38.
- Üsdiken, B. (2004b). Exporting managerial knowledge to the outpost: penetration of 'human relations' into turkish academia, 1950-1965. *Management Learning*, 35(3), 255-270.
- Üsdiken, B. (2009). Bir Örgütsel Alanın Yeniden Şekillenışı: Türkiye'de İş Hayatına Yönelik Yüksek Öğretimde Değişim, 1955-1975. *METU Studies In Development (Muhan Soysal Special Issue)*, 35, 1-40
- Üsdiken, B. (2011). Transferring american models for education in business and public administration to Turkey, 1950-1970, içinde *American Turkish Encounters: Politics and Culture, 1830-1989*, (Ed.) Nur Bilge Criss, Selçuk Esenbel, Tony Greenwood ve Louis Mazzari. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 319-23.
- Üsdiken, B. (2018). higher education in management: the case of Turkey. In *The Future of Management Education* (pp. 171-183). London: Palgrave Macmillan.
- Üsdiken, B. ve Çetin, D. (1999). Türkiye'de akademik dünyanın yönetme işine yaklaşımında 1950'li yıllarla birlikte ne değişti? *Amme İdaresi Dergisi*, 32(4), 47-65.
- Üsdiken, B. ve Çetin, D. (2001). From betriebswirtschaftslehre to human relations: Turkish management literature before and after the second world war. *Business History*, 43(2), 99-124.
- Üsdiken, B. ve Selekler, N. (1996). Türkiye'de işletme alanında eğitim ve araştırmanın ilk dönemleri. 4. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Webster, L. ve Mertova, P. (2007). Using narrative inquiry as a research method: An introduction to using critical event narrative analysis in research on learning and teaching. London & New York: Routledge.
- Yalçinkaya, A. ve Koraltürk, M. (2018). İktisat ve işletme tarihi kaynağı olarak iş insanı hatırat ve oto/biyografileri: Türkiye'de yayımlanan eserler üzerine bir araştırma, *BMIJ*, 6(4), 981-1014.
- Yülek, E. (2015). *Ömürdür gelir geçer: Yaşadıklarım, Gördüklerim, Duyduklarım*. Ankara: Cümle Yayınları.
- Zaim, S. (2008). *Bir ömrün hikayesi*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Özgeçmiş

Akansel YALÇINKAYA, Lisans derecesini 2009 yılında Anadolu Üniversitesi’nden, yüksek lisans derecesini ise 2013 yılında İstanbul Üniversitesi’nden aldı. Türkiye’de havayolu taşımacılığı sektörünün ortaya çıkışı, gelişimi ve evriminde devletin rolünü yeni kurumsalcı bir örgütsel analiz ile ele aldığı “Devlet, Aktör ve Değişim: 1983-2013 Yılları Arası Türk Havayolu Taşımacılığı Alanında Kurumsal Değişim” adlı doktora tezini, 2018 yılında tamamladı. Kurum ve sektör tarihi yazımı, işletme ve yönetim tarihi, havacılık tarihi ile örgüt sosyolojisi konularına ilgi duymaktadır. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, *Müteferrika* ve *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* gibi dergilerde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.

Murat KORALTÜRK, 1990 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi’nde iktisat doktorası yaptı. Halen aynı üniversitenin İktisat Fakültesi İktisat Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. 19. ve 20 yüzyıllar Türkiye iktisadi ve sosyal tarihi ile ilgilenmektedir. Kurum tarihi ve girişimcilik tarihi konuları da ilgi alanına girmektedir. Çok sayıda kitap ve makalesi bulunmaktadır.